

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๕๙ ตอนที่ ๑๕๘๑ – ๑๕๙๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๘๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

ถ. ผมฟังจากวิทยุที่อาจารย์พูดถึงเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ว่า จะต้องเจริญทั้ง ๔ ไม่ใช่เจริญสติปัฏฐานใดสติปัฏฐานหนึ่ง และมีผู้ถามที่อ้าง ปปัญจสุทนี อรรถกถา เรื่องการเข้าเมืองว่า การเข้าเมืองเข้าทางใดทางหนึ่งก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเข้าทั้ง ๔ ประตู ซึ่งอาจารย์ก็ได้ให้เหตุผลเป็นที่น่าฟังว่า ขณะที่เข้า ประตูเมืองจะเข้าพร้อมกันทั้ง ๔ ประตูไม่ได้ หมายความว่าในขณะที่ได้ดวงตา เห็นธรรม สติจะระลึกอยู่ที่ทวารใดทวารหนึ่ง หรือสติปัฏฐานใดสติปัฏฐานหนึ่งเท่านั้น และอาจารย์ยังได้ยกเหตุผลเพิ่มเติมต่อไปว่า การที่ต้องเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ สติปัฏฐานนั้น เพราะว่าปุถุชนมีวิปัสส ๔ เมื่อมีวิปัสส ๔ แล้ว ทำไมจะเจริญ สติปัฏฐานเดียว ก็ต้องทำลายวิปัสสทั้ง ๔ เสียก่อน

ซึ่งวิปัสสทั้ง ๔ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และความเห็นที่ว่างามอีก ๑ อาจารย์พูดถึงสัญญา จิต และทิวฐิว่า ความจำของเราไปจำสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา สิ่งที่ไม่งามว่างาม สำหรับเรื่อง สัญญาผมไม่สงสัย ทิวฐิผมก็ไม่สงสัยที่เห็นผิดในวิปัสสทั้ง ๔ แต่จิต ในวิปัสสทั้ง ๔ อาจารย์ช่วยขยายความด้วย

สุ. สัญญาเป็นเจตสิก เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลจิตเกิดและสัญญานั้น วิปัสส จิตก็วิปัสสตามด้วย

ถ. วิปัสสนี้ สุขวิปัสส เวลาคิดถึงสุขเวทนา ก็มีจริง เป็นของจริง โสมนัสเวทนามีเป็นของจริง มีจริง เพราะฉะนั้น คำว่าสุขวิปัสสนี้ จะขัดกันหรือเปล่า

สุ. สุขเวทนาดับไหม เป็นของจริง ไม่ใช่ไม่จริง และลักษณะของจริงนั้น คือ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ไม่เที่ยง และไม่ใช่ของใครด้วย ไม่ใช่สัตว์

ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น จะยินดีพอใจในสุขเวทนาเพียงชั่วขณะที่เกิด และกั้ดับไปหรือ และเมื่อดับไปนั้น กั้ดับไปหมด ไม่ได้กลับมาอีกเลย

ถ. เกิดมีอีกก็ได้

ส. มีอีก กั้ดับอีก

ถ. เกิดดับอย่างนี้ถือว่าเป็นสุขวิปัสสนา

ส. ถ้ายังเห็นว่าเป็นสุข ก็เป็นวิปัสสนาในสิ่งซึ่งความจริงแล้วเป็นทุกข์ เพราะว่ามันเพียง เกิดขึ้นชั่วระยะเวลาที่สั้นมาก และดับไป หมดสิ้นไป ไม่เหลือเลย

ถ. ผมเคยได้ยินคนแสดงธรรมเล่าถึงพระสูตรหนึ่งว่า พระราชาออกบวช สละราชสมบัติ สละข้าทาสบริวารออกบวชเหมือนกับปลดภาระออกไป แล้วบ่นว่า สุขหนอ ๆ อย่างนี้วิปัสสนาหรือเปล่า

ส. สุขในอะไร เมื่อบวชและได้รู้แจ้งในอริยสัจธรรม ไม่ใช่สุขเวทนา แต่เป็นสุขที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น ไม่ต้องเป็นทุกข์อีกต่อไป

ถ. ที่ว่า สุขหนอ ๆ ไม่ใช่สุขเวทนา

ส. แน่نون ไม่ต้องเป็นทุกข์อีกต่อไป เมื่อปรินิพพานแล้วกั้ดับหมด ไม่มี การเกิดอีกเลย

ถ. ตอนเข้ามืต ประมาณดีสี มักจะได้ยินวิทยุแห่งหนึ่งพูดถึงหลวงพ่อ สำนักสอนวิปัสสนา มีคนไปปฏิบัติกันมาก ใช้แบบนั่งเท้าซ้ายทับเท้าขวา มือขวาทับ มือซ้าย หลวงพ่อบอกว่า ทำไป ๆ จะเห็นดวงใส ยิ่งใสยิ่งสุข สุขมากเลย ไม่รู้ สุขอย่างไร สุขเวทนา หรือสุขเกิดดับ

ส. นั้นต้องวิปัสสนาแน่ เพราะว่ามันได้ประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไป ของสภาพธรรมตามปกติ ตามความเป็นจริง

ถ. ทุกขเวทนาเกิดแล้วกั้ดับเหมือนกัน

ส. ถูกต้อง

ถ. โสมนัสเวทนาเกิดแล้วกั้ดับ

ส. ทุกอย่าง

ถ. สุขวิปัสสนา ไม่ใช่ว่าสุขไม่มี แต่เกิดดับเท่านั้น

สุ. ไม่ใช่ตัวตน เรื่องของการเห็นผิดคลาดเคลื่อนในการปฏิบัตินี้ เป็นสิ่งที่ควรจะต้องพิจารณาสังเกตโดยละเอียดจริง ๆ

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านบอกว่าฟังรายการนี้มาได้ ๒๐ ปีแล้ว ท่านยังไม่ค่อยจะแน่ใจเรื่องของการปฏิบัติ แต่วันหนึ่งในขณะที่กำลังฟัง ท่านบอกว่าธรรมที่ได้ฟังนี้ เหมือนกับจุดท่านออกไปจากตัว และก็เห็นว่าสภาพธรรมในขณะนั้นไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น ก็อยากจะให้เหตุการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นอีก ท่านบอกว่า เป็นปกติ เป็นธรรมดา ไม่มีการฝืนเลย แต่ท่านอยากให้เหตุการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นอีก

ขอให้พิจารณาว่า จะเป็นความรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ได้ไหม จะเป็นการประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ได้ไหม ถ้าขณะนี้สติไม่เกิดและระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และความรู้อื่นๆเพิ่มขึ้นในขณะนี้สติกำลังระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏนี้เอง

ไม่ใช่ว่าคอยไปจนกว่าจะถึงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งจะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่อย่างนั้นเลย เหตุจะต้องสมควรกับผล

ที่จะพิสูจน์ได้ก็คือ เมื่อไม่ใช่ของจริง ก็ละความอยากไม่ได้ เพราะฉะนั้น ท่านผู้นั้นอยากเหลือเกินที่ว่า ทำอย่างไรที่จะให้เหตุการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นอีก แต่ ถ้าเป็นปัญญาจริง ๆ จะไม่มีความอยากที่เลื่อนลอย และต้องรู้ผลด้วยว่าเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สมควร

ถ้าเป็นปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ต้องคลายการยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะเริ่มคลายไปเรื่อย ๆ จนกว่าความสมบูรณ์ของปัญญาจะเกิดขึ้น ไม่ใช่ว่ามีแต่เพียงความหวัง ความไม่เข้าใจ ความไม่รู้ และวันหนึ่งธรรมก็จะจุดออกไปข้างนอกและประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป

เรื่องของการฟัง ต้องฟังด้วยการพิจารณา พร้อมทั้งระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเรื่องผลต้องแล้วแต่เหตุจริง ๆ ถ้าปัญญาเกิด ปัญญาทำกิจของปัญญา คือ ละคลายความไม่รู้ซึ่งเป็นอวิชชา แต่ถ้าปัญญาไม่เกิด อวิชชา ก็ยังต้องมี และยังต้องมีวิจิกิจฉา คือ ความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และยังมีโลภะ ความอยาก ความต้องการผล ซึ่งไม่ใช่ผลจริง ๆ เพราะว่าผลจริง ๆ ต้องเป็นปัญญา ไม่ใช่ว่าใครจะไปประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรม โดยขณะนั้นไม่ใช่ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น เรื่องของหิริโอตตปปะ เป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ว่า ต้องมีทุก ๆ ขั้นตอนตลอดไปที่จะเกิดหิริโอตตปปะที่จะละข้อปฏิบัติที่ผิดด้วย ถ้ายังไม่ว่า ข้อปฏิบัติใดผิด ข้อปฏิบัติใดถูก ขณะนั้นก็ไม่มี ความละอาย ไม่มีความรังเกียจที่ ยังคงเห็นผิดยึดถือข้อปฏิบัติผิดต่อไป

และสำหรับอกุศลในวันหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ต้องมีอหิริกะ อโนตตปปะ เกิดร่วมด้วยทุกครั้ง คิดดู ถ้าอกุศลจิตเกิดขณะหนึ่งและไม่รังเกียจ ไม่ละอาย เพราะเห็นว่าเป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นเอง น้อยมาก ใช้นิ้ว วันนี้นะดับขั้นของอหิริกะ อโนตตปปะที่เกิดยังไม่ถึงกับเป็นอกุศลกรรมบถ เพียงแต่เกิดความยินดีพอใจ ในรูปบ้าง ในเสียงบ้าง ในกลิ่นบ้าง ในรสบ้าง ในโณภูมิจิตบ้าง เพียงชั่วขณะจิตหนึ่ง ถ้าคิดอย่างนี้ จะเป็นผู้ประมาทในเรื่องความไม่ละอาย ไม่รังเกียจในอกุศลธรรม เพราะเห็นว่าเป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวที่เล็กน้อย แต่ทุกขณะจิตที่เล็กน้อย ๆ อย่างนี้ จะสะสมสืบต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งทำให้เป็นผู้ที่ไม่ละอายในอกุศลธรรมทุกขั้นได้ ทั้งอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ

เพราะฉะนั้น พระธรรมสำหรับฟัง และพิจารณา เพื่อน้อมประพฤติปฏิบัติตาม มีท่านผู้หนึ่งบอกว่า ตอนแรกท่านก็ไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการฟังพระธรรม ท่านคิดว่า ท่านฟังเพียงเพื่อต้องการรู้ความต่างกันของข้อปฏิบัติที่เป็นวิปัสสนากับการทำสมาธิว่าต่างกันอย่างไร นั่นคือความสนใจอยากจะรู้ความต่างกัน แต่ไม่ได้เข้าใจ

จริง ๆ ว่า ประโยชน์ของการฟังพระธรรมนั้น คือ เมื่อเข้าใจแล้วก็ย่อมประพฤติปฏิบัติตาม แต่ขณะนี้เมื่อได้ฟังเพิ่มขึ้น เข้าใจเพิ่มขึ้น ท่านก็รู้ว่า จุดประสงค์ที่แท้จริงของการฟังพระธรรมนั้น คือ เมื่อเข้าใจแล้วต้องประพฤติปฏิบัติตามด้วย

และแทนที่จะคิดถึงการดับกิเลส ซึ่งยังอยู่อีกไกลมากกว่าสติปัฏฐานจะเกิดแทรกในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งอหิริกะ โอนัตตปปะ และอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดอยู่แล้วเป็นประจำ โอกาสของกุศลแต่ละขั้นที่จะเกิด เช่น ทาน วันหนึ่งก็พอจะเกิดบ้าง แต่ในขณะที่เป็นทานกุศล กำลังทำทานอยู่นั้น สติปัฏฐานเกิดกี่ครั้ง ยิ่งน้อยกว่าขณะจิตซึ่งเป็นทานกุศล กว่าที่จะถึงการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมและดับกิเลสได้จริง ๆ เป็นสมุจเฉท ขอให้คิดว่า อีกก็ภพ อีกก็ชาติ อีกก็กัป ในเมื่อยังคงเป็นผู้ที่กำลังเจริญสติปัฏฐานอยู่ และก็มีเหตุปัจจัยที่จะให้กุศลเกิดบ่อย แต่กุศลขั้นอื่น ๆ ก็เกิดบ้าง และในระหว่างที่กุศลขั้นอื่น ๆ กำลังเกิดขึ้น กุศลที่เป็นสติปัฏฐานก็ยังเกิดน้อยกว่านั้นอีก คือ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นไม่ใช่จะได้ทุกครั้งว่า ขณะนั้นไม่ใช่เราที่กำลังกระทำกุศลนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ตามความเป็นจริงแล้ว ก็ต้องเป็นความอดทน และเพิ่มโสภณธรรมทั้งหลายมากขึ้น ทั้งศรัทธา ทั้งสติ ทั้งhiri ทั้งโณตตปปะ ซึ่งทุกคนก็รู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว หิริโณตตปปะเพิ่มขึ้นอีกทางกาย หรือทางวาจา หรือทางใจในขั้นใดบ้าง

ในขั้นที่ละเว้นทุจริตกรรม ถอยกลับจากการฆ่าสัตว์ ถอยกลับจากการถือเอาสิ่งของที่บุคคลอื่นไม่ให้ ถอยกลับจากการประพฤติดินทางกาม ซึ่งเป็นอกุศลกรรมบถ และยังละเอียดขึ้นกว่านั้นได้ คือ ถอยกลับแม้แต่การที่จะถึงไม่ฆ่า ก็ไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้ายด้วยกาย ไม่แม้กักขัง ซึ่งขณะนั้นก็ไม่ใช่เป็นการทรมานให้ได้รับทุกข์เวทนา

สำหรับทางวาจา อกุศลกรรมบถ ก็มีการพูดเท็จ การพูดคำส่อเสียด การพูดคำหยาบคาย การพูดคำที่ไม่เป็นประโยชน์ ถ้าพิจารณาทางกายแล้ว ก็พิจารณาทางวาจาต่อไปอีกว่า หิริโณตตปปะเพิ่มขึ้นทางวาจาที่จะละคำเท็จ ซึ่งบางคนอาจจะคิดว่าเล็กน้อย แต่ถ้าหิริโณตตปปะเกิด แม้ว่าจะเป็นคำเท็จซึ่งรู้สึกว่าได้ทำให้คนอื่น

เดือดร้อน แต่ถ้าสะสมบ่อย ๆ ก็จะมีกำลังขึ้น เพราะฉะนั้น หิริโอตตัปปะจะทำให้เกิดการรังเกียจ และถอยกลับจากแม้พูดไม่จริงในเรื่องใด ๆ ก็ตาม

นี่ก็เป็นความละเอียดที่หิริโอตตัปปะจะเจริญขึ้น ไม่พูดคำส่อเสียด ถอยกลับจากการพูดคำหยาบคาย และคำที่ไม่เป็นประโยชน์

วันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า จะพูดสิ่งที่ดีเพิ่มขึ้นเวลาที่หิริโอตตัปปะมีกำลังขึ้น แต่ก่อนอาจจะพูดไปโดยไม่รู้สึกว่สิ่งนั้นเป็นโทษหรือเป็นประโยชน์ แต่เวลาที่หิริโอตตัปปะเกิดขึ้นจะทำให้พิจารณาเห็นว่า สิ่งใดที่ไม่เป็นประโยชน์แม้ว่ากำลังจะพูดก็ยังสามารถเว้น ไม่พูดในขณะนั้นได้

และสำหรับทางใจ ก็ควรที่จะได้พิจารณาด้วย เพราะว่าไม่ได้มีแต่การกระทำทางกาย ทางวาจาเท่านั้น แม้แต่ความคิดทางใจ ก็ถอยกลับจากการคิดทุจริตต่าง ๆ และแม้แต่ในเรื่องที่เล็กน้อย เช่น ถอยกลับจากการคิดด้วยความหวังในสิ่งที่ไม่ใช่ของของตน หรือคิดที่จะละความเห็นผิด เพราะว่าบางท่านอาจจะเห็นว่าอกุศลเป็นกุศล และเข้าใจว่าขณะนั้นเป็นความเห็นที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตามในชีวิตประจำวัน ถ้าพิจารณาในเหตุ ในผล ในกุศล ในอกุศลแล้ว เกิดความเห็นถูกขึ้นขณะใด ขณะนั้นก็เพราะหิริโอตตัปปะ ถอยกลับจากอกุศล

อย่างบางท่านอาจจะเคยคิดว่า จะต้องฆ่าคนที่ทนทุกข์ทรมาน หรือสัตว์ที่เจ็บปวดด้วยความสงสาร ในขณะนั้นขอให้พิจารณาดูว่า จิตขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลมากน้อยเพียงไร เป็นความเห็นถูก หรือเป็นความเห็นผิด หรือแม้แต่บางท่านที่มีญาติมิตรสหายที่ล่วงลับไปแล้ว บางคนอาจจะบอกว่า ต้องโคกเศร้าเสียใจในการจากไปของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่การคิดอย่างนั้นถูกหรือผิด เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลที่จะให้จิตใจเศร้าหมองเกิดขึ้น หรือบางคนอาจจะคิดว่า ต้องโกรธ หรือต้องแสดงความโกรธเพื่อให้คนอื่นเกรงใจ หรือกลัว หรือประพฤติในทางที่ถูก

เพราะฉะนั้น ทุกขณะ ไม่มีคนอื่นจะพิจารณาให้ตัวท่านได้ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลจิต หรือเป็นอกุศลจิต แต่ขณะใดที่เป็นโสภณ เป็นสภาพธรรมที่งดงาม ขณะนั้นต้องมีหิริโอตตัปปะเกิดขึ้นด้วย

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ สมาปัตติสูตร ข้อ ๖
มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย การถึงอุกฺศลย่อมไม่มีตลอดเวลาที่ศรัทธาในกุศลธรรม
ยังตั้งมั่นอยู่ แต่เมื่อใดศรัทธาเสื่อมหายไป อัสสัทธิยะ(ความไม่เชื่อ ความไม่เลื่อมใส)
ย่อมกลุ้มรุม เมื่อนั้นการถึงอุกฺศลย่อมมี

นี้แสดงถึงการที่ไม่ควรประมาทในทุกขณะจิต บางท่านอาจจะคิดว่า ท่านเป็น
ผู้ที่กระทำกุศลมานานแล้ว แต่ในระหว่างที่กำลังทำกุศลเป็นเพราะว่าศรัทธาก็ดี สติก็ดี
หิริก็ดี โอตตปปะก็ดี ยังไม่เสื่อม ยังไม่หายไป แต่ไม่ใช่ว่าจะไม่มีโอกาสของ
อุกฺศลธรรม เพราะว่า เมื่อใดศรัทธาเสื่อมหายไป อัสสัทธิยะย่อมกลุ้มรุม เมื่อนั้น
การถึงอุกฺศลย่อมมี ซึ่งก็เป็นชีวิตประจำวัน ที่ทุกคนสังเกตเห็นได้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

การถึงอุกฺศลย่อมไม่มีตลอดเวลาที่หิริในกุศลธรรมยังตั้งมั่นอยู่ แต่เมื่อใด
หิริเสื่อมหายไป อหิริกะ (ความไม่ละอาย) ย่อมกลุ้มรุม เมื่อนั้นการถึงอุกฺศลย่อมมี

เป็นการเตือนให้ไม่ประมาทว่า ไม่ใช่ว่าจะมีหิริอยู่ได้มั่นคงตลอดเวลา ขณะใด
ที่อุกฺศลจิตเกิด สังเกตเห็นอหิริกะทันทีได้

ข้อความต่อไป โดยนัยเดียวกัน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

การถึงอุกฺศลย่อมไม่มีตลอดเวลาที่โอตตปปะในกุศลธรรมยังตั้งมั่นอยู่
แต่เมื่อใดโอตตปปะเสื่อมหายไป อโนตตปปะ (ความไม่สะดุ้งกลัว) ย่อมกลุ้มรุม
เมื่อนั้นการถึงอุกฺศลย่อมมี

การถึงอุกฺศลย่อมไม่มีตลอดเวลาที่วิริยะในกุศลธรรมยังตั้งมั่นอยู่ แต่เมื่อใด
วิริยะเสื่อมหายไป โกสัชชะ (ความเกียจคร้าน) ย่อมกลุ้มรุม เมื่อนั้นการถึงอุกฺศล
ย่อมมี

๑๕๘๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

ท่านผู้ฟังคงไม่ได้สังเกตว่า ขณะที่เบญจกัณฐะมีวิริยะด้วย แต่ละท่านที่กำลังทำกุศล ไม่ว่าจะเป็นไปในเรื่องของทานก็มีวิริยะ ในเรื่องของศีล การวิริตุนุจริต ก็มีวิริยะที่จะเว้นทุจจริต และก็มีวิริยะในสุจจริต หรือแม้แต่ในการฟังพระธรรม ก็ต้องมีวิริยะด้วย เวลาอาจจะเข้าตื้นเกินไป ดึกเกินไป ก็ต้องอาศัยวิริยะที่จะฟัง หรือการที่จะมาฟังพระธรรม แต่ละท่านก็อาจจะมีโอกาสอุปสรรค ซึ่งบุคคลอื่นอาจจะไม่ทราบ อาจจะเป็นการกิจทางบ้าน หรือชีวิตของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย

เพราะฉะนั้น แม้แต่การฟังพระธรรม ก็ยังต้องอาศัยวิริยะด้วย ซึ่งไม่ควรประมาทอีกเหมือนกัน เพราะว่า การถึงอุกฤษยยอมไม่มีตลอดเวลาที่วิริยะในกุศลธรรมยังตั้งมั่นอยู่ แต่เมื่อใดวิริยะเสื่อมหายไป โกสัชชะยอมกลุ่มมุ่ม เมื่อนั้นการถึงอุกฤษยยอมมี

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

การถึงอุกฤษยยอมไม่มีตลอดเวลาที่ปัญญายังตั้งมั่นอยู่ แต่เมื่อใดปัญญาเสื่อมหายไป ปัญญาทรมยอมกลุ่มมุ่ม เมื่อนั้นการถึงอุกฤษยยอมมี

แสดงให้เห็นถึงขณะจิตที่สลับกันอย่างรวดเร็วมาก แม้แต่ปัญญา บางขณะความรู้ความเข้าใจเกิด แต่หลังจากนั้นไปแล้วหลายขณะซึ่งอุกฤษยยอมกลุ่มมุ่ม ขณะนั้นปัญญาหายไปไหน นี่ก็ไม่ออก เพราะว่าขณะนั้นเป็นไปในการเพลิดเพลिन ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูฐัพพะ หรือความขุ่นเคือง ไม่พอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูฐัพพะ ก็กั้นไม่ให้ปัญญาเกิดในขณะนั้นได้ แม้แต่การฟังพระธรรม หรือการแสวงหาความเข้าใจธรรมยิ่งขึ้น ขณะนั้นก็หายไปหมด ขณะที่อุกฤษยยอมกลุ่มมุ่ม

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านไม่ควรคิดแต่เพียงการเจริญสติปัฏฐานเท่านั้น โดยที่ไม่เจริญกุศลอื่น ๆ ด้วย เพราะขณะใดที่อกุศลเกิด เจริญขึ้น เติบโตขึ้น ครอบคลุมนิดซิด ขณะนั้นสติปัฏฐานจะมีโอกาสเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ถ้าเป็นผู้ที่ประมาทปล่อยให้ออกุศลเจริญ จนทำให้สติปัฏฐานไม่สามารถเกิดได้ ดังนั้น นอกจากจะเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานแล้ว ต้องเป็นผู้ที่ไม่ประมาทในการเจริญกุศลทุกประการด้วย เพราะว่าในขณะที่เจริญกุศลทุกประการไปเรื่อย ๆ ความเข้าใจพระธรรมและความเข้าใจในการเจริญสติปัฏฐานจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม เพราะว่าในขณะที่อกุศลธรรมไม่ได้ครอบคลุมนิดมิด

สำหรับผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ชีวิตประจำวันแต่ละวัน จะทำให้เห็นได้ว่า นอกจากสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมบ้างในบางขณะ และศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะที่สติระลึกละแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่มั่นคงในการเจริญกุศลประการอื่น ๆ ด้วย มิฉะนั้นแล้วเรื่องของการดับกิเลสก็เป็นเรื่องที่ยากแสนยาก และอีกไกลแสนไกลทีเดียว

ถ. ทำกุศลต้องมีวิริยะ ทำอกุศลก็ต้องมีวิริยะ

สุ. แต่ในทางอกุศล เพราะว่าตามความเป็นจริงวิริยเจตสิกเกิดกับจิตเกือบทุกดวง คือ เว้นเหตุจิต ๑๖ ดวง วิริยเจตสิกเป็นปกิณณกเจตสิก

ในขณะที่ทุกคนกลัวภัยบ้าง ไข้ไหม ชีวิตไม่ใช่ปลอดภัยอยู่ทุกขณะ ถ้ากล่าวถึงส่วนรวม บ้านเมืองก็ยังคงป้องกันภัยจากศัตรู จันใด ถ้ากล่าวถึงส่วนบุคคล แต่ละบุคคลก็ย่อมกลัวภัยที่จะมาถึงจากศัตรู แต่ภัยภายใน คือ กิเลสของตนเอง ซึ่งเป็นอกุศลธรรมที่พร้อมจะเกิดขึ้นเบียดเบียนทุกขณะ จะป้องกันอย่างไร เพราะว่าส่วนมากไม่คิดถึงการป้องกันภัยจากศัตรูซึ่งเป็นอกุศลธรรมของตนเอง

ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต นครสูตร ข้อ ๖๔** พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเครื่องป้องกันจากอกุศลซึ่งเป็นภัยอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นกับแต่ละท่านได้อย่างง่ายดายและรวดเร็วที่สุด เพียงขณะใดที่กุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นก็มีภัยจากอกุศลเกิดขึ้นแล้ว

ข้อความใน **นคฺรสุตฺร** มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดปัจฉันทนฺตรของพระราชาป้องกันไว้ดี ด้วยเครื่องป้องกัน ๗ ประการ และหาอาหาร ๔ ประการได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ในกาลนั้นเรากล่าวว่า ศัตรูหมู่ปัจจามิตรภายนอก ทำอันตรายปัจฉันทนฺตรของพระราชาไม่ได้

เครื่องป้องกัน ๗ ประการเป็นไฉน คือ ในปัจฉันทนฺตรของพระราชา มี เสาระเนียดชุดหุ้มฝักไม้ห้วนไหว นี่เป็นเครื่องป้องกันนคฺรประการที่ ๑ สำหรับ คຸມภักຍภายในและป้องกันอันตรายภายนอก ฯ

ถ้าเปรียบใจของท่านเหมือนเมือง ซึ่งต้องมีป้อมค่ายที่จะต้องระวังศัตรู คือ อกุศลธรรมที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว สำหรับเสาระเนียดที่ชุดหุ้มฝักไม้ห้วนไหว ซึ่งเป็นเครื่องป้องกันนคฺรประการที่ ๑ สำหรับคຸມภักຍภายในและป้องกันอันตรายภายนอก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ได้แก่ ศรัทธา ที่มั่นคงเหมือนเสาระเนียด มิฉะนั้นแล้วก็เป็นบ้านเมืองที่ง่ายต่อการที่จะเข้ามาทำอันตรายได้ ไซ้ไหม ไม่มีเครื่องป้องกันใด ๆ เลย

แต่ศรัทธาก็มีหลายชั้น เพราะบางท่านมีศรัทธาในการฟัง ฟังแล้วรู้สึกซาบซึ้ง ในพระธรรมที่ได้ฟัง แต่ต้องพิจารณาว่า ในขณะที่กำลังซาบซึ้งในพระธรรมนั้น เป็นแต่เพียงความซาบซึ้งในพระธรรมที่ไพเราะเท่านั้น หรือน้อมประพฤติปฏิบัติตาม ด้วย นี่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ตอนที่น้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย ไม่ใช่เป็นแต่เพียง ความไพเราะของพระธรรมและซาบซึ้งในความไพเราะนั้น เช่น ข้อความที่ว่า **ຜ່າຄວາມໂກຣເສີຍໄດ້ ຈຶ່ງຈະອຸ່ງເປັນສຸຂ**

ฟังดูก็ถูกต้อง ซาบซึ้ง แต่เวลาโกรธเกิดขึ้นทันที ระลึกถึงคำที่ไพเราะนี้ไหม ที่ว่า **ຜ່າຄວາມໂກຣເສີຍໄດ້ ຈຶ່ງອຸ່ງເປັນສຸຂ** แต่อาจจะคิดว่า ต้องโกรธต่อไป ชอบ ต้องโกรธ พอใจที่จะโกรธ ต้องโกรธอีก ขณะนั้นไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่รังเกียจ ไม่กลัวในอกุศลธรรมซึ่งเป็นความโกรธในขณะนั้นเลย แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าจะซาบซึ้ง

ในพระธรรมสักเท่าไรก็ตาม ยังไม่เป็นประโยชน์เท่ากับขณะที่ระลึกได้และ
น้อมประพฤติปฏิบัติตามทันที

หรือแม้แต่พระธรรมที่กล่าวว่า ธรรมของสัตว์บุรุษและธรรมของอสัตบุรุษ
ไกลกันยิ่งกว่าฟ้าและดิน นี่ก็แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ว่าไกลกันแสนไกล เช่น ฟ้ากับดิน
หรือว่าฝั่งข้างนี้ของมหาสมุทรกับฝั่งข้างนั้นของมหาสมุทร แต่คนที่ระลึกได้ถึง
อกุศลของตนเองกับผู้ที่ได้ดับอกุศลเป็นสมุจเฉทเป็นลำดับขั้น จะเห็นความต่างกันมาก
ของผู้ที่อกุศลเกิดอยู่ตลอด และหิริโอตตปปะก็ยังไม่เกิด อกุศลก็มากมาย นาน ๆ
ครั้งหนึ่งจะมีสติระลึกได้ และหิริโอตตปปะก็เกิดบ้าง เพราะฉะนั้น ก็ต้องต่างกันกับ
ท่านที่ได้อบรมเจริญปัญญาจนสามารถดับกิเลสได้เป็นสัตว์บุรุษ

เพราะแม้แต่ความเห็น ยังไม่ต้องถึงการดับมิจฉาทิฏฐิ สักกายทิฏฐิ คือ
การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ซึ่งผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็น
พระโสดาบันบุคคลดับได้เป็นสมุจเฉท แต่ผู้ที่ยังไม่ได้เป็นพระโสดาบันบุคคล
มีความยึดมั่นในความเห็นของตนเองว่าถูกต้อง และไม่ยอมที่จะทิ้งความเห็น
ความยึดมั่นในความเห็นของตนซึ่งไม่ถูกต้อง ยังไม่ต้องเป็นเรื่องของการละคลาย
การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เพียงความเห็นส่วนตัวที่ไม่ถูก
ก็ยังไม่สามารถเกิดหิริโอตตปปะที่จะละทิ้งไป และจะละความยึดถือสภาพธรรมว่า
เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้อย่างไร

นี่เป็นความละเอียดของการที่จะต้องพิจารณาตนเอง เพื่อให้เห็นความต่างกัน
ของธรรมของสัตว์บุรุษและอสัตบุรุษ

ข้อความต่อไปมีว่า

อีกประการหนึ่ง มีคุชูดลิกและกว้าง นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๒
สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตรายภายนอก ฯ

ถ้าคิดถึงจิตใจ ทุกขณะซึ่งพร้อมที่จะถูกศัตรูเบียดเบียน ถ้าไม่มีเครื่องป้องกัน
จะเห็นได้ว่า อกุศลธรรมก็ยังคงเกิดบ่อย ๆ ต่อไป เพราะไม่ใช่เพียงแต่มีศรัทธาที่
เหมือนเสาระเนียด ยังต้องมีเครื่องป้องกันอย่างอื่นที่มั่นคงเข้มแข็งอีก เช่น

มีคุชุลิกและกว้าง เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๒ สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตรายภายนอก ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า หิริ สภาพธรรมที่ละอายต่ออกุศลเป็นคุชุลิกและกว้าง ทำให้ศัตรูเข้ามาได้ยากขึ้นอีก ไซ้ใหม่ เพราะนอกจากเสาระเนียดแล้ว ยังมีคุชุลิกและกว้างด้วย

อีกประการหนึ่ง มีทางเดินตามคูโดยรอบ ทั้งสูงและกว้าง นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๓ สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตรายภายนอก ฯ

ซึ่งโอตตปปะ เป็นสภาพธรรมที่กลัวอกุศลธรรม เป็น ทางเดินตามคูโดยรอบ ทั้งสูงและกว้าง เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๓

อีกประการหนึ่ง มีการสะสมอาวุธไว้มาก ทั้งที่เป็นอาวุธแหลมยาวและอาวุธคม นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๔ สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตรายภายนอก

ซึ่งข้อนี้ พหูสูต การฟัง การสะสมความเข้าใจในธรรม ในการแทงตลอดอรรถและพยัญชนะด้วยดี เป็นอาวุธแหลมยาวและอาวุธคม ที่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๔ ถ้าไม่มีอาวุธเลยก็ยากที่จะป้องกันอันตราย

อีกประการหนึ่ง ตั้งกองทัพไว้มาก คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู กองถือธง กองจัดกระบวนทัพ กองสัมภาระ กองเสนาธิการ กองตะลุมบอน เหมือนช้างที่วิ่งเข้าสู่สงคราม กองทหารหาญ กองทหารโลหะ กองเกราะหนัง กองทหารทาส นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๕ สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตรายภายนอก ฯ

เครื่องป้องกันนี้ต้องมากสำหรับประเทศชาติบ้านเมือง ฉนใด สำหรับจิตก็ฉนนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น สำหรับท่านที่เป็นทหาร ท่านก็ควรรู้ประโยชน์ของกองทัพ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู กองถือธง ซึ่งก็สำคัญด้วย ถ้าไม่มีกองทัพก็ระล่ำระสาย กองจัดกระบวนทัพ กองสัมภาระ กองเสนาธิการ

กองตะลุมบอนเหมือนช้างที่วิ่งเข้าสู่สงคราม กองทหารหาญ กองทหารโลหะ กองเกราะหนัง กองทหารทาส นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๕

ลองทายว่าได้แก่อะไร ทหารที่ต้องรบ ต้องต่อสู้กับข้าศึกศัตรู ก็คือ ความเพียร การที่จะไม่ล้มตามอกุศลไปง่าย ๆ เพราะเวลาที่อกุศลธรรมเกิด ชักชวน มีความเพียรที่จะต่อต้านมากแค่ไหน หรือไม่มีกำลังเลย อ่อนแอ แล้วแต่ว่าอกุศล จะเกิดเมื่อไรก็ตามไปทันทีเมื่อนั้น แต่การที่จะไม่ให้อกุศลเกิด ก็จะต้องสะสมเครื่อง ป้องกันทุกอย่าง

อีกประการหนึ่ง มีทหารยามฉลาดสามารถดี ห้ามไม่ให้คนที่ไม่รู้จักเข้า อนุญาตให้คนที่รู้จักเข้า นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๖ สำหรับคุ้มภัยภายใน และป้องกันอันตรายภายนอก

ทราบไหมว่าอะไร ก็คือ สติ ที่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร เหมือนทหารยามที่ฉลาดที่ป้องกันคนนอกที่ไม่รู้จักไม่ให้เข้า อนุญาตให้ คนที่รู้จักเข้า เพราะฉะนั้น ธรรมใดที่เป็นกุศล เข้าได้ ไซ้ไหม แต่ธรรมใดที่เป็นอกุศล ก็เข้ามาไม่ได้ เมื่อสติเกิด ก็เหมือนกับทหารยามที่ฉลาดสามารถดี

อีกประการหนึ่ง มีกำแพงที่สูงและกว้าง พร้อมด้วยป้อมก่ออิฐถือปูนดี นี่เป็นเครื่องป้องกันนครประการที่ ๗ สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตราย ภายนอก ปัจจุบันนครมีการป้องกันดีด้วยเครื่องป้องกัน ๗ ประการนี้แล

ได้แก่ ปัญญา สำคัญมาก เพราะว่าเป็น ป้อมก่ออิฐถือปูนดี มีความแข็งแรง มั่นคงที่จะป้องกันอันตราย

นอกจากเครื่องป้องกันนคร ๗ ประการนี้แล้ว ข้อความต่อไปมีว่า

ปัจจุบันนครหาอาหาร ๔ ประการได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก เป็นइन คือ ในปัจจุบันนครของพระราชามีการสะสมหญ้า ไม้ และน้ำ ไว้มาก เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งชนภายในและป้องกัน อันตรายภายนอก

ได้แก่ ปฐมณาน เพราะฉะนั้น สำหรับคนที่ยังไม่ถึงปฐมณานต้องสุข ทุกข์ ไปวันหนึ่ง ๆ อย่างน่าสงสารจริง ๆ เพราะว่าขาดเสบียง คือ การสะสมหญ้า ไม้ และ น้ำไว้มาก เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งชนภายใน

ถ้ามีอาหารมาก ก็ไม่ต้องกลัวภัยเท่าไร ไข้ไหม แต่ถ้าอาหารไม่มาก ก็ ต้องค่อย ๆ หาไป สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ในวันหนึ่ง ๆ ของผู้ที่กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ก็ทำให้ติด ไม่ใช่ทำให้สงบระงับ

จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ความเดือดร้อนใจไม่ใช่มาจากโทษะ อกุศลที่เป็นความ ไม่สบายใจเท่านั้น แต่ควรที่จะเห็นแม่โลภะ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในความปรารถนา ในความไม่พอ ในความหวั่นไหว ตลอดไป จนกระทั่งถึงความหวั่นไหวในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ

ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ก็ไม่หวั่นไหว ในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ แต่เมื่อยังเป็นผู้ที่ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ก็เหมือนกับผู้ที่ไม่ได้สะสมกุศลธรรมที่เป็นมหัคคตะที่สงบจากโลภะ โทสะ จากความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

เปรียบเทียบดูก็ได้ ความสุขที่เกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กับ การไม่ติด ไม่ต้องการในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ อย่างไหนจะสงบ และเป็นสุขจริง ๆ กว่ากัน แต่ถึงอย่างนั้น หิริก็ไม่เกิด โอตตปปะก็ไม่ได้เกิด ตามการสะสม แต่แม้กระนั้นก็ให้เข้าใจให้ถูกว่า เรื่องของอกุศลทั้งหลาย เป็นเรื่องยากที่จะดับได้ ซึ่งการอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นทางเดียวที่จะดับกิเลสได้ เป็นสมุจเฉท

แต่ถึงแม้ไม่อาจจะสงบจากความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะได้ถึงขั้นฉานจิต เพียงแต่มีสมถะ คือ ความสงบจากอกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ ในวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นประโยชน์ แม้จะได้หญ้า ได้ไม้ ได้น้ำไว้ไม่มากนักในวันหนึ่ง ๆ ก็ยังดี

๑๕๘๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

ข้อความต่อไปมีว่า

อีกประการหนึ่ง มีการสะสมข้าวสารีและข้าวเหนียวไว้มาก เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งชนภายในและป้องกันอันตรายภายนอก

ซึ่งได้แก่ ทุติยฌาน

อีกประการหนึ่ง มีการสะสมงา ถั่วเขียว ถั่วทอง และอปรณชาติไว้มาก เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งชนภายในและป้องกันอันตรายภายนอก

ความสงบจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มั่นคงขึ้น ประณีตขึ้น ก็เหมือนกับฌานจิตชั้นต่าง ๆ เช่น ปฐมฌาน เปรียบเหมือนกับการสะสมหญ้า ไม้และน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็น ทุติยฌานก็สะสมสิ่งที่ทำให้สงบสบายเพิ่มขึ้น ได้แก่ การสะสมข้าวสารี ข้าวเหนียวไว้มาก เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว

สำหรับตติยฌาน ก็เพิ่มสิ่งที่ทำให้ไม่เดือดร้อน สงบ สบาย สะดวกยิ่งขึ้น คือ สะสมงา ถั่วเขียว ถั่วทอง และอปรณชาติไว้มาก เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งชนภายในและป้องกันอันตรายภายนอก

และสำหรับจตุตถฌาน ข้อความมีว่า

อีกประการหนึ่ง มีการสะสมเภสัชไว้มาก คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือ เพื่อความอุ่นใจ ไม่สะดุ้งกลัว เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งชนภายในและป้องกันอันตรายภายนอก

ปัจจุบันนคร หาอาหาร ๔ ประการได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดปัจจุบันนครของพระราชาก็ป้องกันไว้ดีด้วยเครื่องป้องกัน

๗ ประการนี้ และอาหาร ๔ ประการได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ในกาลนั้นเรากล่าวว่า ศัตรูหมู่ปัจเจกมิตรไม่ทำอันตรายได้

ขอให้คิดว่า ประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร ข้าว น้ำ ทุกอย่าง และมีเครื่องป้องกันนครครบทุกอย่าง คนที่อยู่ในนครนั้นจะมีความสุขสบายใจ ไม่เดือดร้อนสักแค่ไหน และคิดถึงจิตของผู้ที่มีโสภณธรรม เช่น ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พหุสุต ความเพียร สติ ปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องป้องกันที่คุ้มครองให้พ้นจากภัยอันตราย และยังมีข้าวปลาอาหารที่อุดมสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น ย่อมไม่เดือดร้อน แต่จิตใจของท่านเป็นไปในระดับไหน

วันนี้เดือดร้อนด้วยอกุศลประเภทใด ก็แล้วแต่ว่าจะมีเครื่องป้องกันน้อยมาก ประการใด และมีความสมบูรณ์ของอาหารมาน้อยแค่ไหน หรือขณะนี้เป็นผู้ดอยาก ได้รับทุกข์ทรมานเพราะไม่ได้สะสมเสบียงไว้เพียงพอ มีความหิวโหยอยู่ตลอดเวลาด้วยความต้องการ ด้วยโลภะ และเดือดร้อนเวลาที่ไม่ได้สิ่งที่ต้องการ และด้วยโทสะ ก็มีความคิดเบียดเบียน โกรธเคืองบุคคลอื่น ซึ่งเป็นภัยของตนเอง ทำให้จิตของตนเองเดือดร้อน

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ในกาลใดอริยสาวกประกอบพร้อมด้วยศีลธรรม ๗ ประการ และเป็นผู้มีปกติได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบากซึ่งฉนวน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ในกาลนั้นเรากล่าวว่า มารผู้มีบาปทำอันตรายอริยสาวกไม่ได้

ศีลธรรม ๗ ประการเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม เปรียบเหมือนในปัจจุันตนครของพระราชามีเสาระเนียดชุดหลุมฝังลึกไม่หวั่นไหว สำหรับคุ้มภัยภายในและป้องกันอันตรายภายนอก ฉะนั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มีศรัทธาเปรียบเหมือนเสาระเนียด ย่อมละ
อกุศล เจริญกุศล ละกรรมที่มีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้บริสุทธิ์
นี้เป็นสัทธรรมประการที่ ๑ ฯลฯ

นี่คือประโยชน์ของพระธรรม ซึ่งทุกครั้งจะเตือนให้ระลึกถึงสภาพธรรมที่
เกิดกับตน เพื่อที่จะละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมที่มีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ
สำหรับสัทธรรมประการต่อไป ก็โดยนัยเดียวกัน

ถ. ผู้ที่เจริญสมถภาวนาจนได้ฌาน และทำฌานนั้นให้เป็นบาท
แห่งวิปัสสนา สงสัยว่า ทำอย่างไร

สุ. ทำไม่ได้ ตอบได้เลยว่า ทำไม่ได้

ถ. ทำฌานให้เป็นบาทไม่ได้

สุ. ทำไม่ได้ ไม่มีใครทำได้

ถ. และที่ว่า เจริญฌานเป็นบาทแห่งวิปัสสนา เป็นอย่างไร

สุ. ถ้าไม่เคยเจริญสติปัฏฐานเลย ทำอย่างไรที่จะให้ฌานนั้นเป็นบาท
เพราะก่อนการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคก็มีผู้ที่ได้ฌานเป็นอันมาก และผู้ที่เกิดเป็น
พรหมปุณฺณ คือ ผู้ที่ไม่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมก็มีมาก ซึ่งท่านเหล่านั้นทำอย่างไรจึงจะ
ให้ฌานนั้นเป็นบาท ถ้าท่านไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

และสำหรับผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน คำว่า ปกติเจริญสติปัฏฐาน แสดงว่า
ไม่ใช่การทำ แต่เป็นปกติของบุคคลนั้น

ปกติของผู้ที่ไม่เคยเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งฌานจิตเกิด คือ ระลึกรู้ลักษณะ
ของสิ่งที่กำลังปรากฏและศึกษา คือ พิจารณา น้อมไปรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน
คือ ลักษณะที่เป็นอาการรู้ สภาพรู้ หรือลักษณะที่ไม่ใช่สภาพรู้ ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นั้นสำหรับผู้ที่ไม่ได้ฌานจิต ต้องเป็นผู้ที่มีปกติ
อย่างนั้น

สำหรับผู้ที่เคยอบรมเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งฌานจิตเกิด เมื่อเป็นผู้ที่มีปกติ
เจริญสติปัฏฐาน ถ้าท่านผู้นั้นไม่ใช่เป็นผู้มีวิสัย คือ ความชำนาญอย่างยิ่ง จนกระทั่ง

สามารถที่จะนึกถึงฌานได้ทันที ณ สถานที่ใดก็ได้ ในกาลไหนก็ได้ สามารถเข้าฌานได้ทันที ณ สถานที่ใดก็ได้ กาลใดก็ได้ สามารถออกจากฌานได้ทันทีในกาลไหนก็ได้ ณ สถานที่ใดก็ได้ สามารถพิจารณาองค์ฌานได้ทันทีในกาลไหนก็ได้ ณ สถานที่ใดก็ได้ ถ้าไม่มีวิธีอย่างนี้ สติปัฏฐานจะไม่ระลึกลักษณะของสภาพของฌานจิตซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย เช่นเดียวกับในขณะนี้ เห็น ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย คนที่มีจักขุปสาทและลิ้มตาขึ้น จะไม่ให้เห็น ไม่มีใครสามารถทำได้ คนที่มีโสตปสาท เมื่อเสียงกระทบหูแล้ว จะไม่ให้ได้ยิน ไม่มีใครสามารถทำได้

เพราะฉะนั้น ถ้าผู้้นั้นเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน มีวิธี มีความชำนาญที่ฌานจิตมีปัจจัยจะเกิด จึงจะเป็นผู้มีปกติระลึกลักษณะของฌานที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เป็นบาทให้พิจารณาได้ ไม่ใช่มีความจงใจต้องการที่จะทำฌานและยกขึ้นสู่วิปัสสนา นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เพราะฉะนั้น จึงมีผู้ที่ได้ฌานจิตเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แม้ว่าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานแล้ว

แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ปรินิพพาน ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลที่ไม่มีฌานจิตเป็นบาทซึ่งเป็นปัญญาวิมุตติ ก็มีมากกว่าเจโตวิมุตติ เพราะว่าต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จึงจะเห็นว่าสภาพธรรมทั้งหลายทั้งหมดเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มิฉะนั้นแล้วไม่สามารถละคลายความติด ความจงใจ ความพอใจ ในนามธรรมและรูปธรรมบางประเภทได้

ถ้ายังมีการเลือก ยังมีความพอใจที่จะระลึกลักษณะของนามธรรมเฉพาะอย่าง รูปธรรมเฉพาะอย่าง ก็ไม่สามารถประจักษ์ว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น จึงทำไม่ได้ เพราะว่าทุกอย่างต้องเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย และปัญญาต้องรู้เหตุปัจจัยของสภาพธรรมที่เกิดขึ้น จึงจะละการยึดถือสภาพธรรมนั้นว่า เป็นเรา เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

ถ. หมายความว่า ผู้ที่ได้ฌาน ถ้าไม่เข้าใจในเรื่องการเจริญวิปัสสนา หรือไม่เคยเจริญวิปัสสนา ก็ไม่สามารถที่จะทำฌานให้เป็นบาทอะไรได้ทั้งนั้น

สุ. แน่นนอน

ถ. เพราะฉะนั้น ในขณะที่เป็นฌาน ถ้าเข้าใจวิปัสสนาถูกต้อง ก็อาศัย อารมณ์ของฌานนั่นเองเจริญวิปัสสนา

ส. เมื่อได้ฌานแล้ว จะต้องการให้ฌานจิตเกิดเพื่อสติปัฏฐานจะได้ระลึก ไม่ได้ ต้องการอย่างนั้นไม่ได้ แล้วแต่ว่าเมื่อมีสติ มีความชำนาญ การคิดนึกของทุกคน ห้ามไม่ได้ใช่ไหม คนที่ไม่ได้ฌานจะนึกถึงสภาพของฌานจิตไม่ได้ว่า ฌานจิตนั้นมีลักษณะอย่างไร แต่คนที่ไม่ได้ฌานนึกถึงรูปได้ นึกถึงเสียงได้ นึกถึงกลิ่นได้ นึกถึงรสได้ นึกถึงเรื่องราวบัญญัติต่าง ๆ ได้ นึกถึงสุข นึกถึงทุกข์ได้ นี่คือผู้ที่ไม่ได้ ฌาน ต้องตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่ว่าอยากจะนึกเรื่องไหนก็นึกขึ้นมาได้

สำหรับคนที่ไม่ได้ฌาน จิตยังนึกตามใจชอบไม่ได้ และแม้ผู้ที่ได้ฌานจิตแล้ว ก็นึกตามใจชอบไม่ได้เหมือนกัน ต้องแล้วแต่วสั คือ ความชำนาญ เมื่อมีความชำนาญในการนึกบ่อย ๆ เกิดนึกถึงฌาน และสติปัฏฐานเกิด สติปัฏฐานก็ระลึก ลักษณะสภาพของฌาน หรือว่าลักษณะของจิตที่คิดถึงฌาน ก็รู้ว่าเป็นแต่เพียง นามธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เรื่องของการเจริญสติปัฏฐานทั้งหมด เป็นเรื่องละ ไม่ใช่เรื่องติด ตราบใดที่ยังมีความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด รู้ได้ว่านั้นไม่ใช่หนทาง หิริ โอตตัปปจะต้องเกิดที่จะพิจารณาได้ว่า ในขณะที่นั้นเป็นโลภะ เป็นความต้องการ ไม่ใช่เป็นหนทางที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะทำให้เกิดความยินดีพอใจในนามใดรูปใด

ถ. ผมได้ยินอยู่เสมอว่า ผู้ที่ได้สมาธิหรือได้ฌานแล้ว จะเจริญวิปัสสนา ต้องถอยออกจากสมาธิหรือฌานก่อน คือ ออกจากฌานแล้วจึงจะเจริญวิปัสสนาต่อ

ส. ใครถอย

ถ. เขาอธิบายอย่างนี้

ส. มิได้ ต้องคิดถึงสภาพธรรม ในขณะที่คิดจะถอย ใครถอย

ถ. ก็ตัวตน

ส. ตัวตนถอย ก็ตัวตนทำอยู่ตลอด เดี่ยวถอยออก เดี่ยวถอยเข้า ถอยไป ถอยมา เป็นตัวตนทั้งหมด ก็ไม่ใช่การละ

ถ. การอธิบายอย่างนี้ ไม่ถูกต้อง

สุ. ในพระไตรปิฎกมีข้อความว่า พิจารณาฌาน เพราะวาสติปัญฐานระลึก
ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามเหตุตามปัจจัย

ถ. ส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า การเจริญวิปัสสนาจะต้องทำจิตให้เป็นสมาธิก่อน
และยกจิตนั้นขึ้นสู่วิปัสสนา ผมเห็นว่า ยังไม่ถูกต้อง ไม่ทราบว่าจะยกแบบไหน
จะยกอย่างไร ถ้ายกได้ก็ไม่จำเป็นต้องเข้าใจอะไรมาก เพียงทำใจให้เป็นสมาธิและ
ยกใจนั้นขึ้นสู่วิปัสสนา ซึ่งผมก็อดอัดใจอยู่ตลอดเวลาเมื่อได้ยิน ไม่สามารถเชื่อได้
แต่อย่างที่ว่าอาจารย์บรรยาย ก็หมายความว่า ผู้ที่ได้ฌาน ถ้าหากไม่มีความเข้าใจใน
เรื่องเจริญวิปัสสนาเลย และไม่เคยมีสติระลึก ก็เจริญวิปัสสนาไม่ได้

บางคนบอกว่า ผู้ที่ได้ฌานนั้น เวลาจะเจริญวิปัสสนาก็ทำจิตให้ตกง่วง
จิตตกง่วงเมื่อไร ก็เรียกว่าขณะนั้นไม่ใช่ฌาน ฌานจิตไม่มี ขณะนั้นก็เจริญวิปัสสนา
ซึ่งขณะที่จิตเป็นภวังค์นั้น ไม่ทราบว่าใครจะระลึกได้ ผมยังไม่เข้าใจ

สุ. ท่านผู้นั้นคงไม่ได้หมายความว่า ให้ระลึกในขณะที่เป็นภวังค์ แต่
คงหมายความว่า เมื่อฌานจิตดับแล้ว เป็นภวังค์คั่น วิธีจิตทางมโนทวารก็เกิดขึ้น
พิจารณาฌานจิตนั้น

ถ. อย่างนี้ได้ ใช่ไหม

สุ. เป็นธรรมชาติตามปกติของบุคคลนั้น ไม่ใช่ว่าจะทำอย่างนั้น
เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้ฌาน ไม่ใช่ทุกคนจะเป็นพระอริยสาวกพร้อมกับองค์ฌาน หรือ
โดยพิจารณาฌานเป็นบาท ไม่ใช่อย่างนั้น

ถึงแม้ว่าจะได้ฌานคล่องแคล่ว แต่เวลาที่โลกุตตรจิตจะเกิด ไม่ได้พิจารณา
ฌานเป็นบาทก็ได้ และบางท่านที่ได้ถึงฌานที่ ๕ แต่เวลาที่โลกุตตรจิตจะเกิด ขณะนั้น
พิจารณาตติยฌาน หรือทุติยฌาน หรือปฐมฌานก็ได้ แล้วแต่ว่าฌานใดจะเกิด
เพราะเหตุปัจจัยที่สติระลึกในขณะนั้นและรู้ในความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน
ในขณะนั้น ไม่ใช่เลือกตามใจชอบว่า จะเอาฌานนี้ ขึ้นนั้น ยกขึ้นมาสู่วิปัสสนา
ถ้าโดยลักษณะนั้น ก็เป็นอัตโนมัติ

ถ. ถ้าเอาฌานเป็นบาทของวิปัสสนาได้ ผู้ที่จะได้บรรลุก่อน คือ ท่านอาฬารดาบส ท่านอุทกดาบส และฤๅษีดาบสทั้งหลาย ซึ่งสมัยนั้นรู้สึกว่าจะได้ฌานกันมาก แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดสำเร็จมรรคผลนิพพาน ก็หมายความว่า ผู้ที่เข้าใจว่าการเจริญวิปัสสนาต้องทำสมาธิให้ได้ฌานเสียก่อน ก็เป็นการสันนิษฐาน ...

สุ. และเมื่อไรจะได้ฌาน ชาตินี้จะได้ไหม ไม่ใช่ว่าจะได้โดยง่าย โดยมากอยากจะได้สิ่งที่ไม่รู้จัก คือ ยังไม่รู้จักว่าฌานคืออะไรและเจริญอย่างไร แต่ก็อยากได้ฌานแล้ว

ถ. เมื่อก็อจารย์กล่าวว่า ฆ่าความโกรธเสียได้อยู่เป็นสุข สมมติว่ามีคน ๆ หนึ่งเขาฆ่าความโกรธได้และอยู่เป็นสุขจริง ขณะที่เป็นอย่างนั้นเป็นสุขวิปัสสนาหรือเปล่า

สุ. แล้วแต่ระดับขั้นของบุคคล สุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ช่วงขณะที่โทสะไม่เกิด ยังไม่เป็นพระอรหันต์ก็ได้

ผู้ฟัง สุขในที่นี้คงเป็น นิพพานัง ปรมัง สุขัง ไม่ใช่สุขอย่างที่วิปัสสนา

สุ. โดยมากท่านผู้ฟังไม่ได้คิดถึงระดับขั้นต่าง ๆ ของสภาพธรรมแต่ละประเภท ซึ่งความจริงแม้แต่ความหมายของคำว่า สุข ก็ต้องมีหลายชั้นด้วย อย่างสุขของพระโสดาบันกับสุขของปุถุชนก็ต่างกัน สุขของพระสกทาคามีกับพระโสดาบันก็ต่างกัน สุขของพระอนาคามีกับพระสกทาคามีก็ต่างกัน สุขของพระอรหันต์กับสุขของพระอนาคามีก็ต่างกันด้วย

ผู้ฟัง พิจารณาฌานในที่นี้ ฌานเป็นอารมณ์ได้ คือ ถ้าปรากฏทางใจ เพราะฉะนั้น ต้องใช้คำว่าพิจารณาฌานอย่างที่อาจารย์ว่า ในพระไตรปิฎกก็บอกว่า พิจารณาฌาน ไม่ใช่ยกฌานขึ้นสู่อารมณ์วิปัสสนาอย่างที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไปและพูดกันมากจนกระทั่งทำให้ผู้ที่เรียนธรรมไขว้เขว เพราะฉะนั้น ผมยืนยันและสนับสนุนที่อาจารย์บรรยายมาทั้งหมด

๑๕๘๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

ส. เรื่องฉานจิตเป็นเรื่องของมหัคคตกุศล ซึ่งยิ่งใหญ่มากกว่ากามาวจรกุศล เพราะว่าตามธรรมดาของจิตที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ชวนจิตเกิดไม่เกิน ๗ ขณะอารมณ์ก็ดับ จึงเป็นสิ่งที่เล็กน้อยมาก

ความสุขในรูปก็ชั่วขณะที่รูปนั้นตั้งอยู่ ความสุขในเสียงก็ชั่วในขณะที่เสียงนั้นตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น ชวนะที่กำลังเป็นโสมนัสเวทนาในขณะนั้นมีอายุที่สั้นมาก คือไม่เกิน ๗ ขณะ แต่สำหรับฉานจิตซึ่งเป็นมหัคคตะ สามารถระงับอกุศลได้ตราบเท่าที่ฉานจิตนั้นยังเกิดดับสลับต่อกันอยู่โดยภวังคจิตไม่เกิดคันเลย เพราะฉะนั้นจะเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่มากสักแค่ไหน

คนที่โกรธก็เร็วร้อน เมื่อหยุดโกรธก็สบายดีชั่ว ๗ ขณะ แต่ถ้าขณะนั้นเป็นกุศลสงบจากอกุศลทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอหิริกะ อนินตตัปปะ โมหะ อุทธัจจะ หรืออกุศลใด ๆ ก็ตาม เป็นสภาพของจิตซึ่งสงบในอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบจนถึงขั้นอัปปนาสมาธิ ซึ่งไม่ใช่มหากุศลจิต ไม่ใช่กามาวจรกุศล และสามารถตั้งมั่นได้ตลอดเวลานานอย่างนั้น ก็ขอให้คิดว่าใครจะทำได้

กำลังโกรธ เพียงบอกว่า อย่าโกรธนะ แค่นี้ได้ไหม ถ้าไม่ได้ และจะให้สงบจากอกุศลถึงความเป็นมหัคคตะ คือ อัปปนาสมาธิ ซึ่งไม่มีภวังคจิตเกิดคันเลย ชวนะที่สงบนั้นเกินกว่า ๗ ขณะ ตามความสามารถของแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้นสำหรับธรรมใด ๆ ก็ตามซึ่งมีผู้กล่าว ก็ควรจะตรวจสอบกับพระธรรมวินัย และคงจะไม่ลืมข้อความที่ว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงทะเลาะกับใคร แต่แต่ละบุคคลควรจะพิจารณาตนเองว่า ทะเลาะกับพระผู้มีพระภาคหรือเปล่า ในเมื่อพระองค์ทรงแสดงจิตตานุปัตสนาสติปัฏฐาน เริ่มด้วยสราคจิต คือ จิตที่เกิดร่วมกับความยินดีพอใจ

ในอารมณ์ เป็นอกุศลจิตที่เป็นโลภมูลจิต ซึ่งเกิดเป็นประจำ จึงควรระลึก เพราะว่า เป็นปกติ

ผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะระลึกรู้ลักษณะของจิตประเภทไหนได้บ่อย

วันนี้ยังไม่ได้โกรธบ่อย ๆ เท่ากับชอบ หรือติดข้องในอารมณ์ที่ปรากฏตั้งแต่ ลืมตา เพราะฉะนั้น จิตประเภทไหนที่เมื่อระลึกเป็นปกติแล้วจะรู้ชัดในลักษณะที่ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และเรื่องละ อย่าลืม เป็นเรื่องรู้ รู้อะไร รู้ลักษณะ ของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเพราะมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่ทำให้เกิดขึ้นด้วยความต้องการ หรือด้วยความเป็นตัวตน

ก่อนจะเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ผู้ที่เคยเจริญสมถภาวนาก่อนการตรัสรู้ ของพระผู้มีพระภาค ก็แสวงหาหนทางที่จะระงับกิเลส แต่ไม่สามารถดับกิเลสได้ เป็นสมุจเฉท สามารถถึงเพียงอัปปนาสมาธิเป็นฌานจิตชั้นต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่สติปัฏฐาน เมื่อสิ้นชีวิตลงและไม่เป็นพระอรหันต์บุคคล ฌานจิตที่ไม่เสื่อมซึ่งเกิดก่อนจุติจิตทำให้ ปฏิสนธิในพรหมภูมิ เป็นพรหมบุคคล แต่ยังเป็นปุถุชน

ส่วนผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน แม้จะไม่ถึงขั้นฌาน ไม่มีฌานจิตที่จะพิจารณา แต่ก็สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติตามความเป็นจริง ดับกิเลสเป็นพระอรหันต์บุคคล เพราะฉะนั้น แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระอรหันต์ที่ไม่ได้ ฌานจิตก็มีจำนวนมากกว่าพระอรหันต์ที่บรรลุโลกุตตระเพราะพิจารณาฌาน เป็นบาท

ในกาลสมบัติ ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ก็ได้ฌานจิตยังมีน้อยกว่าผู้ที่ไม่ได้ฌานจิต และในสมัยนี้ ๒,๕๐๐ กว่าปี ยิ่งหวังที่จะทำฌานก่อนและรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยมี ฌานนั้นเป็นบาท ก็ขอให้เปรียบเทียบดูว่า เป็นกาลสมบัติเหมือนในครั้งนั้นหรือเปล่า

ทำไมไม่พอใจกับสิ่งที่กำลังปรากฏ ซึ่งอายุสั้นมาก ดับแล้ว ขณะใดที่ สติไม่ระลึก ลักษณะสภาพธรรมนั้นก็ผ่านไปด้วยความไม่รู้ ก็มีชีวิตอยู่ในโลกแต่ละ ขณะด้วยความไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ไปทำอย่างอื่นขึ้นด้วย

ความต้องการ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่หนทางที่จะละ ตราบใดที่ยังไม่รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ทางตาที่เห็น ระลึกและศึกษาพิจารณา เพื่อที่วันหนึ่งจะรู้โดยการประจักษ์แจ้งว่า สภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนนั้นคืออะไร

บางคนกล่าวว่า ไม่รู้จักปรমัตถธรรมเลย ก็เป็นความจริง เพราะแม้มีปรมัตถธรรมจึงมีบัญญัติ แต่เมื่อไม่รู้ว่ปรมัตถธรรมเป็นอย่างไร สำหรับบุคคลนั้นก็เป็นโลกของบัญญัติตั้งแต่เกิดจนตาย โลกที่มีคน มีวัตถุ มีสิ่งต่าง ๆ โดยไม่รู้ว่แท้จริงแล้วเป็นปรมัตถธรรม แต่เมื่อไม่รู้ก็เอาปรมัตถธรรมกับบัญญัติปนกันทันทีอยู่ตลอดเวลา จึงแยกไม่ออกว่ สภาพธรรมที่เป็นปรมัตถมีลักษณะอย่างไร และสภาพที่เป็นบัญญัติที่ไม่ใช่ปรมัตถนั้นคือเมื่อไร เพราะว่าทันทีที่เห็นก็ปนกันแล้วใช่ไหม ถ้าไม่มีปรมัตถธรรมที่ปรากฏทางตาให้เห็น จะมีบัญญัติได้ไหม แต่เมื่อไม่รู้ว่มีสิ่งที่กำลังปรากฏเป็นปรมัตถธรรมก็เป็นบัญญัติทันที ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

แต่สติปัฏฐาน คือ ขณะทีระลึกศึกษาลักษณะของปรมัตถธรรมเพื่อที่จะรู้ว่สภาพธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แยกปรมัตถธรรมออกจากขณะที่กำลังปนบัญญัติด้วยความนึกคิดในลักษณะของปรมัตถธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ก็แยกไม่ออก ก็เป็นแต่เพียงการได้ยินได้ฟังตลอดไม่ว่าจะเป็น ๑๐ ปี ๒๐ ปีว่ ปรมัตถธรรม คือ สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และก็มีปรมัตถธรรมอยู่ตลอดเวลาให้รู้ได้ แต่แม้กระนั้นก็ไม่รู้เพราะอวิชชา

ขณะที่สติเกิดระลึกแล้ว ก็ต้องศึกษาพิจารณาน้อมไปรู้ในอาการรู้ ซึ่งเป็นลักษณะของจิต วิชานน ลักขณัง เป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ เพราะจิตเกิดจึงรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ได้ยินอย่างนี้ก็ปีแล้ว และต่อไปอีกก็ปี ถ้าสติไม่ระลึกในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น

ในขณะที่ลืมรส ในขณะที่คิดนึก ก็ยังคงเป็นบัญญัติปนกับปรมาตถ์ทันทีทุกขณะที่เห็นที่ได้ยิน

เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานจึงเป็นเรื่องที่ละเอียด และต้องอดทนที่จะระลึกรู้ ศึกษา พิจารณาในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม

ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว คงจะหมดปัญหาเรื่องการทำฉาน ไซ้ไหม และถ้าไม่ไซ้ฉานแต่เข้าใจว่าเป็นฉานก็ยิ่งไปกันใหญ่ ซึ่งบางท่านก็กล่าวว่าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฉานแล้ว

สำหรับผู้เห็นประโยชน์ของหิริโอตตปปะ ย่อมกล่าวคุณของหิริโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรมที่ถอยกลับจากอกุศล ขณะใดที่ไม่รังเกียจ ไม่กลัว ก็ยังคงเป็นไปกับอกุศลอยู่ตลอดเวลา แต่ขณะใดที่ระลึกได้ รังเกียจและกลัว ขณะนั้นจะถอยกลับจากอกุศล เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องการพิจารณายาวนาน แต่ขณะใดก็ตามที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นหิริโอตตปปะกระทำกิจของหิริโอตตปปะ คือ ถอยกลับจากอกุศล

อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต หิริมาสูตร ข้อ ๓๐ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาตนหนึ่งมีผิวพรรณงาม ยังวิหารเขตวันทั้งคืนให้สว่างไสวแล้ว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ใหว่เราแล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๗ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ ๗ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้เคารพในพระศาสดา ๑ ความเป็นผู้เคารพในธรรม ๑ ความเป็นผู้เคารพในสงฆ์ ๑ ความเป็นผู้เคารพในสิกขา ๑ ความเป็นผู้เคารพในสมาธิ ๑ ความเป็นผู้เคารพในหิริ ๑ ความเป็นผู้เคารพในโอตตปปะ ๑ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๗ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ

เทวดานั้นครั้งกล่าวดังนี้แล้ว ใหว่เรา กระทำประทักษิณ แล้วหายไป ณ ที่นั่นเอง ฯ

ภิกษุผู้มีความเคารพในพระศาสดา มีความเคารพในธรรม มีความเคารพอย่างแรงกล้าในสงฆ์ มีความเคารพในสมาธิ มีความเพียร มีความเคารพอย่าง

แรงกล้าในสิกขา ถึงพร้อมด้วยhiriและโอตตัปปะ มีความเคารพ ยำเกรง เป็นผู้
ไม่ควรเพื่อความเสื่อม ย่อมมีในที่ใกล้นิพพานทีเดียว ฯ

ก็คงจะเห็นประโยชน์ของhiriโอตตัปปะ ซึ่งเป็นความรังเกียจและกลัวอกุศลธรรม

ถ. ที่ว่ามีความเคารพในสมานีนัน เคารพอย่างไร คงไม่ใช่ทำให้เป็นฉนวน
ก่อน

ส. สมานี คือ สัมมาสมานี จะใช้ในหมายความว่า การเจริญสมณภาวนา
ก็ได้ ถ้าเข้าใจธรรมสอดคล้องกันทั้ง ๓ ปิฎก คงจะไม่มีข้อสงสัยเวลาที่กล่าวถึงสมานี
ซึ่งต้องมุ่งหมายถึงสัมมาสมานีแต่ละขั้นตามความสามารถ

การศึกษาธรรมต้องละเอียด ถ้าได้ยินว่า สมานี คำเดียว ก็จะทำสมานี หรือ
อยากทำสมานี นั้นผิดทันที เพราะไม่รู้ว่าสมานีนันต้องหมายความว่าถึงสัมมาสมานี
แต่ละระดับขั้น

โสภณสาธารณเจตสิกทั้งหมดมี ๑๙ ดวง ได้กล่าวถึงแล้ว ๔ ดวง คือ
สังขารเจตสิก ๑ สติเจตสิก ๑ หิริเจตสิก ๑ โอตตัปปเจตสิก ๑

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวงนี้ จะต้องเกิดกับโสภณจิตทั้ง ๑๙ ดวง
จะขาดโสภณสาธารณเจตสิกดวงหนึ่งดวงใดไม่ได้เลย และแต่ละดวงก็มีประโยชน์
มีความสำคัญ เห็นคุณประโยชน์ของโสภณสาธารณเจตสิกนั้น ๆ ได้ว่า เป็นสิ่งที่ควร
เจริญให้มันคงขึ้น

โสภณสาธารณเจตสิกดวงต่อไปที่จะกล่าวถึง คือ อโลภเจตสิก

สำหรับอโลภเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับโลภเจตสิกซึ่งเป็นสมุทัยสัง
เพราะฉะนั้น จะเกิดยากไหม ในเมื่อโลภเจตสิกเกิดอยู่เป็นประจำและเป็น
สมุทัยสังด้วย แต่อโลภเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่เป็นโสภณ เป็นสภาพที่ตรงกันข้าม
ฉะนั้น กว่าจะผินกระแสของอกุศลคือโลภเจตสิกซึ่งเป็นสมุทัย และให้อโลภเจตสิก
เจริญขึ้น ก็เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาโดยละเอียด เพราะโดยมากเวลากล่าวถึงอโลภะ
ทุกคนก็คิดถึงเพียงการสละวัตถุเป็นทานเท่านั้น แต่อโลภะไม่ใช่ความติด ไม่ใช่
สภาพธรรมที่ติดในอารมณ์ จึงต้องสละ ละทุกอย่างที่เป็นอกุศลธรรม แม้แต่ความ

เห็นผิดซึ่งแม้จะไม่ใช้สักกายทิฏฐิ คนที่มีความเชื่อมั่นในความเห็นของตัวเอง ยากต่อการที่จะพิจารณาว่า ในขณะที่เห็นอย่างนั้น ถูกหรือผิด เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

แต่ถ้าเป็นอโลภะ จะไม่ติดในความเห็นที่ตนยึดถือไว้ว่าเป็นความเห็นถูก แต่จะพิจารณาด้วยศรัทธา ด้วยสติ ด้วยhiri ด้วยโอตตปปะ และละการติดในความเห็นซึ่งเคยเชื่อมั่นในความเห็นของตน ถ้าความเห็นนั้นผิดก็ละได้ นี่คือลักษณะของอโลภเจตสิก เพราะว่าเมื่อโลภเจตสิกเกิด จะเกิดกับโลภมูลจิต ๘ ดวง จะไม่เกิดกับจิตประเภทอื่นเลย และสำหรับโลภมูลจิต ๘ ดวง เป็นทิวฐิตสัมปยุตต์ เกิดร่วมกับความเห็นผิด ๔ ดวง เป็นทิวฐิตตวิปยุตต์ ไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ๔ ดวง ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า อโลภเจตสิกย่อมเกิดน้อยกว่าโลภเจตสิก

สำหรับลักษณะ ๔ ของอโลภเจตสิก ข้อความใน **โมหวิจเจตนิ** มีว่า

อลัคคภาวลักขณ เป็นสภาพที่ไม่ติดข้องในอารมณ์เป็นลักษณะ หรือ
อเคธลักขณ มีความไม่กำหนดยินดีในอารมณ์เป็นลักษณะ เหมือนกับหยาดน้ำที่
ไม่ติดค้างอยู่บนใบบัวฉะนั้น

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของโลภะตรงกันข้ามกับลักษณะของอโลภะ โลภะ
ติด ยึด ไม่ปล่อยเลย ไม่ว่าจะป็นรูปที่ปรากฏทางตา เสียงที่ปรากฏทางหู
กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก รสที่ปรากฏทางลิ้น โผฏฐัพพะที่กระทบกาย หรือแม้บัญญัติ
เรื่องราวที่คิดนึกต่าง ๆ ทางใจ วันหนึ่ง ๆ บางคนอาจจะคิดเพลินไป ผันไป มีความสุข
เพลิดเพลินไปกับความคิด นั่นก็เป็นลักษณะของความติด แต่ลักษณะของอโลภะนั้น
เหมือนหยาดน้ำ ไม่ติดค้างอยู่บนใบบัว เมื่อกระทบอารมณ์แล้วก็ผ่านไป ไม่มีลักษณะ
ที่ต้องการ ขวนขวาย ติดข้อง แสวงหาอารมณ์นั้น

อปริคคหโรโส มีการไม่หวงแหนเป็นกิจ เหมือนภิกษุผู้พ้นแล้วฉะนั้น

ในขณะที่ไม่ต้องการ ไม่ติดข้องในอารมณ์ที่ปรากฏ ก็เหมือนกับภิกษุผู้พ้นแล้ว
จากกิเลสทั้งหลาย

อนัลลีนภาวปัจจุปัฏฐาโน มีความไม่ติดอยู่ในอารมณ์เป็นอาการปรากฏ เหมือนบุรุษตกลงไปในที่อันไม่สะอาดฉะนั้น

ยังอยากจะอยู่ที่นั่นไหม เหมือนบุรุษตกลงไปในที่อันไม่สะอาดฉะนั้น เพราะฉะนั้น ลักษณะอาการที่ปรากฏ คือ ไม่ติดอยู่ในอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

โยนิโสมนสิการ มีการทำไว้ในใจในอารมณ์โดยแยบคายเป็นเหตุไถ่

ถ. ลักษณะที่ปรากฏกับอาการที่ปรากฏ เกือบจะเหมือนกันเลย

ส. แยกไม่ออกเลย เพราะไม่ว่าจะเป็นลักษณะอาการหนึ่งอาการใดที่ปรากฏให้รู้ คือ สภาพที่ไม่ติดข้อง ขณะนั้นก็เป็นลักษณะของอโลภะซึ่งกระทำกิจไม่ติดข้อง

ถ. ในชีวิตประจำวัน ผมว่าตัวนี้เป็นตัวร้ายมาก ติดแน่นเหนียว ไม่รู้จะติดขนาดไหน

ส. เป็นสมุทัยสัจ แม้จะเกิดในรูปพรหมภูมิก็ไม่พ้น ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

อโลภเจตสิกเป็นโสภณเจตสิกที่เป็นมูลของกุศลธรรมทั้งหลาย ซึ่งใน **อภิสมาสี นิกเขปกันท์ ขยายความกุศลบท** มีข้อความว่า

ชื่อว่ากุศลมูล ด้วยอรรถว่า กุศลเหล่านั้นเป็นมูล หรือด้วยอรรถว่า ชื่อว่ามูล โดยความหมายว่า เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เป็นแดนเกิด เป็นสภาพให้เกิด เป็นสมุฏฐาน เป็นที่บังเกิดแห่งกุศลธรรมเหล่านั้น

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิกทั้งหมดมี ๑๙ ดวง แต่ที่เป็นมูลมี ๓ ดวง คือ อโลภเจตสิก ๑ อโทสเจตสิก ๑ และปัญญาซึ่งเป็นอโมหเจตสิก ๑

๑๕๘๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

สำหรับสภาพธรรมแต่ละประเภท พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสภาพฐานะของสภาพธรรมนั้น ๆ เพราะถึงแม้ว่าเจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ประเภท แต่เจตสิกที่เป็นมูลมีเพียง ๖ ซึ่งเป็นอกุศลมูล ๓ คือ โลกเจตสิก ๑ โทสเจตสิก ๑ โมหเจตสิก ๑ และเป็นโสภณมูล ๓ คือ อโลกเจตสิก ๑ อโทสเจตสิก ๑ อโมหเจตสิก ๑

สำหรับเจตสิกซึ่งเป็นมูล เป็นสภาพธรรมที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เป็นแดนเกิด เป็นสภาพให้เกิด เป็นสมุฏฐาน เป็นที่บังเกิดของกุศลธรรมทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกุศลทั้ง ๔ ภูมิ ไม่ว่าจะเป็นชั้นกามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ หรือโลกุตตรภูมิ ก็ต้องเกิดจากสภาพธรรมที่เป็นอกุศลมูลทั้งสิ้น เพราะว่ากุศลทุกชั้น ทุกระดับ ทุกประเภท จะเกิดขึ้นโดยปราศจากโสภณมูล คือ อโลกเจตสิกและอโทสเจตสิกไม่ได้เลย และต้องไม่ปราศจากโสภณสาธารณเจตสิกอื่น ๆ ด้วย แต่เมื่อแสดงโดยสภาพที่เป็นมูลก็ได้แก่ อโลกเจตสิก อโทสเจตสิก และอโมหเจตสิก

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวัน ในวันหนึ่ง ๆ ถ้ารู้ว่าขณะใดกุศลจิตเกิด ขณะนั้น รู้จักคุ้นเคยกับมูลได้ โดยสังเกตว่าขณะนั้นต้องมีมูล คือ ต้องมีอโลกเจตสิกและอโทสเจตสิกซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น กุศลนั้น ๆ จึงเป็นไปได้ ไม่ว่าจะเป็นในขั้นของทาน ในขั้นของศีล ในขั้นของการฟังพระธรรม การแสดงธรรม หรือการอบรมจิตด้วยความสงบจากโลภะ โทสะ โมหะ หรือการอบรมเจริญปัญญาด้วยการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งทุกอย่างในชีวิตที่เป็นผลจะต้องมาจากเหตุ

ข้อความใน มโนรทปฺปรณิ อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ข้อ ๑๘๕๙ มีข้อความสั้น ๆ ว่า

สิ่งใดที่ไม่เคยคิดไว้อย่อมมีได้ก็มี สิ่งใดที่เคยคิดไว้กลับเสื่อมสลายไปก็มี เพราะว่าโรคทรัพย์จะสำเร็จแก่สตรี หรือสำเร็จแก่บุรุษ มิได้สำเร็จด้วยการคิดเอาเท่านั้น

นี่เป็นชีวิตประจำวันของทุกท่าน ซึ่งจะเห็นได้จริง ๆ ว่า ไม่ได้คาดหวังเลยว่า สิ่งนี้สิ่งนั้นจะเกิดขึ้นเป็นไป สิ่งใดที่ไม่เคยคิดไว้อย่อมมีได้ก็มี ทั้งที่เป็นกุศลวิบาก ผลของกุศล และที่เป็นอกุศลวิบาก ผลของอกุศล และ สิ่งใดที่เคยคิดไว้กลับเสื่อมสลายไปก็มี สิ่งที่ยังไว้นั่นเองกลับเสื่อมสลายไปตามเหตุ คือ กรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว เพราะฉะนั้น ทุกอย่างขึ้นอยู่กับมูล คือ เหตุ แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลมูล หรือ อกุศลมูล

ในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ถ้ามีเหตุการณ์ที่ทำให้คาดคะเนไม่ได้เลยว่า อะไรจะเกิดขึ้น ก็เป็นการที่คอยรับรู้ว่าจะ เป็นผลของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม เพราะว่าไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย

สำหรับสภาพธรรมที่เป็นเหตุ ที่ทรงแสดงไว้มี ๔ อย่าง ซึ่งข้อความใน **อัฐสาลินี รูปกัณฑ์** มีว่า

เหตุมี ๔ อย่าง คือ เหตุเหตุ ปัจจัยเหตุ อุดมเหตุ สาธารณเหตุ

เหตุเหตุ คือ เหตุที่เป็นมูล หรือเหตุที่เป็นเหตุปัจจัย

ซึ่งได้แก่ อกุศลเหตุ ๓ กุศลเหตุ ๓ และอัปยาคตเหตุ ๓ ที่ได้กล่าวถึงแล้ว พ้นไปจากโลกเจตสิก โทสเจตสิก โมหเจตสิก อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิกแล้วไม่ใช่เหตุเหตุ แต่ว่าเป็นปัจจัย เป็นเหตุ โดยเหตุอื่น ซึ่งไม่ใช่เหตุเหตุ

สำหรับกุศลเหตุ ๓ เป็นเหตุให้เกิดกุศลวิบาก อกุศลเหตุ ๓ เป็นเหตุให้เกิด อกุศลวิบาก อัปยาคตเหตุ ๓ ไม่เป็นเหตุให้เกิดวิบากใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะว่า

อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เกิดกับวิบากจิตก็ได้ เกิดกับกิริยาจิตก็ได้ และเมื่อเป็นวิบากจิต เป็นเป็นกิริยาจิต ก็ไม่เป็นเหตุเหตุที่จะให้เกิดวิบาก

ประการต่อไป

ปัจจัยเหตุ คือ เหตุปัจจัย หมายความว่าถึงปัจจัยทุกอย่างเป็นเหตุ เช่น มหาภูตรูปเป็นปัจจัยแห่งการบัญญัติรูปขันธ์ ชื่อว่าปัจจัยเหตุ

ถ้าไม่มีมหาภูตรูป จะมีการเรียกรู้รูปใด ๆ ได้ไหม ถ้าปราศจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เพราะฉะนั้น มหาภูตรูปนั่นเองเป็นปัจจัยเหตุ เป็นปัจจัยแห่งการบัญญัติรูปขันธ์ว่า นี่คือรูป ชื่อว่าปัจจัยเหตุ หรืออุปาทายรูปก็เกิดขึ้น เพราะมหาภูตรูปเป็นปัจจัย นั่นก็คือปัจจัยเหตุ ซึ่งไม่ใช่เหตุเหตุ เพราะว่าเหตุที่เป็นเหตุมีเพียง ๖ แต่ปัจจัยทุกปัจจัยเป็นเหตุโดยเป็นปัจจัย

ประการต่อไป

อุดมเหตุ ได้แก่ เหตุที่เป็นหลักเป็นประธาน

เช่น สภาพธรรมที่สำเร็จเป็นกรรมแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก จึงชื่อว่า อุดมเหตุ เพราะว่าเป็นเหตุที่สมบูรณ์แล้วที่จะทำให้เกิดวิบากได้

ถ้าเกิดความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพอใจ ในชีวิตประจำวันธรรมดา ยังไม่สำเร็จเป็นกรรม ยังไม่ใช่อุดมเหตุที่จะทำให้เกิดวิบาก ต่อเมื่อใดสำเร็จเป็นกรรมแล้ว จึงเป็นอุดมเหตุ คือ เป็นเหตุที่สมบูรณ์ที่จะทำให้เกิดวิบากเกิดขึ้น

นี่เป็นการพิจารณาสภาพธรรมในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลว่า ขณะใด เป็นเหตุเหตุ ขณะใดเป็นปัจจัยเหตุ และขณะใดเป็นอุดมเหตุ

ประการต่อไป

สาธารณเหตุ คือ เหตุทั่วไป ได้แก่ อวิชชาเป็นปัจจัยแก่สังขาร

เป็นเหตุที่สาธารณณะทั่วไปโดยไม่เฉพาะเจาะจงจริง ๆ เพราะว่าอวิชชาเป็นปัจจัยแก่สังขารได้ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

ชีวิตประจำวันที่ไม่รู้เรื่องของปรมัตถธรรมเลย ไม่รู้เรื่องของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย แต่แม้กระนั้นก็มีเจตนาที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง โดยมีวิชชานั้นเองเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น อวิชชาจึงเป็นสาธารณเหตุ คือ เหตุทั่วไปของกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงเหตุ ควรทราบว่า ที่ใช้คำว่า เหตุปัจจัย หมายคลุมทั้งที่เป็นเหตุเหตุ ๑ ปัจจัยเหตุ ๑ อุดมเหตุ ๑ และสาธารณเหตุ ๑ แต่ถ้ากล่าวโดยเจาะจงที่เป็นเหตุเหตุจริง ๆ เหตุที่เป็นเหตุจริง ๆ ต้องได้แก่ เจตสิก ๖ ดวงที่เป็นอกุศลเหตุ ๓ และโสภณเหตุ ๓

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแม้เรื่องเหตุ เพื่อให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันในวันหนึ่ง ๆ เวลาที่อกุศลจิตเกิด มีอวิชชาเป็นสาธารณเหตุ เวลากุศลจิตเกิดก็ยังมีวิชชานั้นเองเป็นสาธารณเหตุ เพราะว่ายังไม่มีรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงนามธรรมและรูปธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

พระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียดขึ้น ๆ จุดประสงค์ก็เพื่อให้เห็นชัดเจนในความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมแต่ละอย่างในวันหนึ่ง ๆ

สำหรับเหตุให้เกิดอโลภะ คือ โยนิโสมนสิการ การกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย คือ โดยถูกต้องตามลักษณะของสภาพธรรม โดยถูกต้องตามเหตุและผล

แต่มีหลายท่านที่คิดว่าจะต้องทำโยนิโสมนสิการ บางคนก็บอกว่า ต้องให้เป็นโยนิโส แต่จะเป็นไปได้ตามใจชอบไม่ได้ เพราะว่าโยนิโสมนสิการเกิดขึ้นและดับไปในชั่วขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น ซึ่งมนสิการนั้นมี ๓ อย่าง คือ

อาร์มมณปฏิปาทกมนสิการ ได้แก่ มนสิการเจตสิก เป็นเจตสิกที่ยังใจให้ไปสู่อารมณ์ เป็นสภาพที่สนใจ ใส่ใจในอารมณ์

เจตสิกเกิดร่วมกันหลายประเภทในขณะที่จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง ๆ และ มนสิการเจตสิกก็เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกซึ่งต้องเกิดกับจิตทุกดวง แต่ลักษณะ ของมนสิการเจตสิก ถ้าจะอุปมาในระหว่างเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดพร้อมกัน ก็เป็นสภาพ ที่ใสใจ สนใจในอารมณ์ มีการมุ่งสู่อารมณ์เป็นลักษณะ เปรียบเทียบกับมีหลาย ๆ คนอยู่ในที่หนึ่งที่ได้ อาจจะมีการฟังธรรม หรือมีการแสดง มีวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดูก็ได้ แต่ใครในกลุ่มบุคคลนั้นเป็นผู้ที่กำลังสนใจในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ ลักษณะนั้น คือ มนสิการเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่ใสใจ สนใจในอารมณ์ มุ่งเข้าสู่อารมณ์เป็น ลักษณะ นี้คืออารมณ์มโนปฏิบัติทกมนสิการเจตสิก เกิดกับจิตทุกดวง แม้ในขณะที่เอง กำลังใสใจสนใจขณะใด ขณะนั้นก็ปรากฏลักษณะสภาพที่รับรู้ได้ว่าเป็น มนสิการเจตสิก

วิธีปฏิบัติทกมนสิการ ได้แก่ ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นจิตที่ยังใจให้สู่วิถี หรือยังใจให้ดำเนินสู่วิถี เพราะถ้าจิตดวงนี้ไม่เกิด จิตอื่น ๆ ที่เป็นวิถีจิตจะเกิดไม่ได้

โมหวิจเจตนิ ข้อ ๑๙ มีคำอธิบายว่า

ชื่อว่ามนสิการ โดยอรรถวิเคราะห์ว่า ทำใจอันต่างจากใจมีในก่อน ดังนี้บ้าง

ก่อนที่วิถีจิตจะต้องเป็นภวังคจิต เพราะฉะนั้น ปัญจทวาราวชชนจิตซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติทกมนสิการ ทำใจอันต่างจากใจมีในก่อน เพราะว่าใจก่อนนี้เป็นภวังคจิต ไม่ได้รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตเกิด จึงต่างกับภวังคจิต เพราะเป็นวิถีจิตขณะแรกที่ยังรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ชวนปฏิบัติทกมนสิการ ได้แก่ มโนทวาราวชชนจิต ยังใจให้ดำเนินสู่ชวนวิถี เมื่อมโนทวาราวชชนจิตดับแล้ว ชวนวิถีจิตต้องเกิด จะมีชวนวิถีจิตเกิดโดยไม่มี มโนทวาราวชชนจิตเกิดก่อนไม่ได้ เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตจึงเป็น ชวนปฏิบัติทกมนสิการ เป็นจิตที่ยังใจให้ดำเนินสู่ชวนวิถี

ข้อความต่อไปมีว่า

บรรดามนสิการ ๓ ประการนี้ อารัมมณปฏิปาทกะ ชื่อว่ามนสิการ ได้แก่ มนสิการเจตสิก โดยอรรถวิเคราะห์ว่า ทำไว้ในใจ มนสิการนั้นมีการยังสัมปยุตตธรรม ให้แล่นไปตรงต่ออารมณ์เป็นลักษณะ มีการประกอบสัมปยุตตธรรมไว้ด้วยอารมณ์ เป็นรส มีความเผชิญหน้าต่ออารมณ์เป็นปัจจุบันฐาน เป็นธรรมนับเนื่องในสังขารขันธ์ ฟังเห็นว่า รวากะสารถิของสัมปยุตตธรรมทั้งหลายด้วยความเป็นธรรมช่วยให้ดำเนิน ไปสู่อารมณ์

ถ้าถามว่า คนขับสำคัญไหม สำคัญแค่ไหน ก็สำคัญแค่ขับ แต่จะขับไปใน ทางถูกหรือทางผิดต้องแล้วแต่บุคคลที่กำลังกับคนขับ หรือบุคคลที่ชี้ทาง ซึ่งเป็นผู้รู้ทาง และต้องเป็นโสภณเจตสิก เพราะฉะนั้น แต่ละลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกระทำ กิจในวันหนึ่ง ๆ แม้ว่าแต่ละท่านจะไม่รู้จักลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภท แต่ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภทโดยละเอียด เพื่อให้ เห็นในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ที่ท่านจะทำโยนิโส ก็คิดว่า จะทำขณะไหน จะทำเมื่อไร ขณะที่ จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เป็นวิบาก เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จะทำโยนิโสได้ไหม

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องทำ แต่เป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจว่า ขณะใดที่กุศลธรรมเกิด ขณะนั้นมนสิการโดยถูกต้อง เป็นโยนิโสมนสิการโดยกำเนิด โดยใจ ไม่ใช่โดย บุคคลหนึ่งบุคคลใด

เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ แม้แต่โยนิโสมนสิการ ก็เกิดขึ้นเป็นไปโดยกำเนิด โดยใจ ไม่ใช่ว่าโดยบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะทำ โยนิโสมนสิการได้ มิฉะนั้นก็ยังคงจะเห็นว่า มีเรา หรือมีตัวตน แทนที่จะระลึกได้ว่า ขณะนี้เป็นอกุศลจิต เป็นอโยนิโสมนสิการ แต่เวลาที่จิตเปลี่ยนกลับเป็นกุศล ระลึกได้ ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการแล้ว โดยไม่มีใครสามารถเป็นตัวตนทำโยนิโสมนสิการได้

ข้อความต่อไปมีว่า

ส่วนคำว่า วิธีปฏิบัติทกนั้น เป็นชื่อของปัญจทวาราวชชนจิต คำว่า ขวนปฏิปาทกนั้น เป็นชื่อของมโนทวาราวชชนจิต ทั้งสองนั้นมีได้ประสงค์เอาในที่นี้

เพราะฉะนั้น ที่เป็นโยนิโสมนสิการ ก็เป็นมนสิการเจตสิก เพราะถ้ากล่าวถึงวิธีปฏิบัติาทกมนสิการจะหมายถึงปัญญาทวาราวชิขจิต ซึ่งต้องเกิดก่อนทวิปัญจวิญญาณ และในขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพที่รู้อารมณ์ที่กระทบทางทวารเท่านั้นเอง

สำหรับเหตุที่ทำให้เกิดอโลภเจตสิก ได้แก่ โยนิโสมนสิการ

สำหรับกุศลจิตที่เป็นมหากุศลมีถึง ๘ ดวง หรือ ๘ ประเภท คือ ที่เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ประกอบด้วยปัญญา ๔ ดวง และเป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์ ไม่ประกอบด้วยปัญญา ๔ ดวง แต่แม้มหากุศลไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ต้องเป็นโยนิโสมนสิการ มิฉะนั้นแล้วเป็นกุศลไม่ได้

เรื่องของธรรมเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ สภาพของปัญญาเจตสิกเป็นสภาพที่รู้ชัด แต่ลักษณะของมนสิการเจตสิกเป็นสภาพที่ใส่ใจ สนใจ ในอารมณ์ด้วยความถูกต้อง ด้วยความแยบคาย แต่สภาพของปัญญานั้นไม่ใช่เป็นการสนใจหรือใส่ใจ แต่เป็นสภาพที่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้าเป็นในขั้นของความเข้าใจ ก็เป็นความเข้าใจในเหตุและในผลที่เป็นขั้นของปัญญา ซึ่งเป็นความรู้ ไม่ใช่เป็นขั้นของเพียงขณะที่กำลังใส่ใจ หรือขณะที่กำลังสนใจ เพราะถ้าใส่ใจหรือสนใจด้วยดี ด้วยความถูกต้อง ขณะนั้นก็เป็นกุศล แต่ถ้าใส่ใจโดยไม่ถูกต้อง เช่น สิ่งที่ไม่เที่ยง ก็เห็นว่าเที่ยง ขณะนั้นต้องเป็นอโยนิโสมนสิการ

๑๕๘๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

สำหรับลักษณะของอโกลาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ไม่เห็นแก่ตัว

ทุกคนมีความเห็นแก่ตัวแน่นอน เมื่อมีความรู้สึกว่าเป็นเรา หรือเป็นตัวตน ก็ย่อมมีความเห็นแก่ตัวมากกว่าที่จะเห็นแก่บุคคลอื่น เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวัน จึงมีความรักตัว ทำทุกอย่างเพื่อตัว ด้วยความเห็นแก่ตัว ซึ่งในขณะนั้นเป็น อกุศลทั้งหมด เป็นโลภมูลจิตทั้งหมด มากมายเหลือเกินในชีวิตประจำวัน แต่ขณะใด ที่อโกลาเจตสิกเกิด ขณะนั้นละความเห็นแก่ตัวทุกชั้น

และกว่าอโกลาเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่ละความเห็นแก่ตัวจะเจริญขึ้น เพิ่มขึ้น จนกระทั่งสามารถดับความเห็นแก่ตัวได้เป็นสมุจเฉท จะต้องเห็นการเจริญขึ้นของ อโกลาเจตสิกเป็นชั้น ๆ เช่น อโกลาเจตสิกชั้นแรก คือ ชั้นของท่าน ขณะนั้นละความเห็นแก่ตัวโดยคิดถึงประโยชน์สุขของคนอื่น ถ้าไม่มีประโยชน์สุขของคนอื่นเป็นเครื่อง ให้ระลึกหรือให้คิดถึง ท่านกุศลในขณะนั้นก็เป็นไปไม่ได้ ก็ยังคงคิดถึงแต่ประโยชน์สุข ของตนเอง แต่ขณะใดที่มองเห็นบุคคลอื่นซึ่งมีความจำเป็นควรได้รับวัตถุปัจจัยเป็นการ ช่วยเหลือ และมีการสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น เป็นกุศลชั้นท่าน ละความเห็นแก่ตัว โดยคิดถึงประโยชน์สุขของคนอื่น

พิจารณาดูว่า ท่านกุศลในวันหนึ่ง ๆ เป็นไปในลักษณะนี้หรือเปล่า

อโกลาเจตสิกชั้นศีล คือ การเว้นทุจริตเบียดเบียนบุคคลอื่นทางกาย ทางวาจา ขณะนั้นเป็นการละความเห็นแก่ตัว คือ ไม่คิดถึงแต่ประโยชน์สุขของตนเอง ซึ่งขณะที่ วิรัติทุจริตกรรมนั้นก็ต้องคิดถึงประโยชน์สุขของผู้้นด้วย มิฉะนั้นย่อมจะเบียดเบียน ผู้้น แต่ขณะใดที่เว้นการเบียดเบียนด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ขณะนั้นก็เป็น

ละความเห็นแก่ตัวโดยคิดถึงประโยชน์สุขของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นโดยการช่วยเหลือ สงเคราะห์ หรือโดยการละเว้นกายทุจริต วจีทุจริตก็ตาม

สำหรับอโลภะขั้นสมถะ คือ ความสงบของจิตจากอกุศล ขณะนั้นละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง ไม่เกี่ยวกับคนอื่น ขณะใดที่รู้สึกว่าจะจิตใจเป็นอกุศลด้วยโลภะหรือด้วยโทสะก็ตาม ถ้าระลึกได้ในขณะนั้นก็มีความเมตตาเกิดขึ้น มีการให้อภัยเกิดขึ้น มีความกรุณาเกิดขึ้น ขณะนั้นไม่มีความเห็นแก่ตัวว่าตนเองต้องถูก หรือตนเองต้องสำคัญ หรือตนเองต้องยิ่งใหญ่ เพราะฉะนั้น ในขณะที่เป็นอโลภะขั้นสมถะ เป็นการละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง เพราะว่าเห็นภัยของอกุศลทั้งหลาย

สำหรับอโลภะขั้นวิปัสสนา ก็เป็นการละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง คือ เพื่อดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

นี่เป็นสิ่งที่พอจะมองเห็นได้ แต่จะต้องพิจารณาให้ละเอียดว่า แม้การละความเห็นแก่ตัวขั้นทานและชั้นศีล ซึ่งเป็นการละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์สุขแก่คนอื่น แต่แท้จริงแล้วก็ยังเป็นประโยชน์สุขแก่ตนเองด้วย เพราะว่าขณะนั้นไม่ใช่การสะสมโลภะ โทสะ หรืออกุศลอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น ก็เป็นปัจจัยที่จะสะสมต่อไปให้เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยที่ดีงาม คือ เป็นผู้ที่มีทานุปลิขัย สำหรับตนเอง เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อกุศลทั้งหลายต้องทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น แม้จะเห็นได้ชัดว่า ในขณะนั้นเป็นประโยชน์ผู้อื่น โดยยังไม่เห็นว่าแม้ขณะนั้นก็เป็นประโยชน์ตนด้วย

สำหรับอโลภะที่เป็นกุศลขั้นสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เป็นประโยชน์สุขแก่ตนเอง เพราะว่าขณะนั้นไม่มีความเดือดร้อนเพราะอกุศล และเป็นการอบรมเจริญปัญญาเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรมเพื่อดับกิเลสของตนเอง แต่โดยความละเอียดแล้ว ขณะนั้นเป็นการละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่นด้วย เพราะว่า เป็นเหตุที่จะทำให้บุคคลอื่นไม่เดือดร้อนจากการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดอบรมเจริญความสงบขั้นสมถะ และอบรมเจริญปัญญาที่จะดับกิเลสของตนเองเป็นสมุจเฉท

นอกจากนั้น การอบรมเจริญกุศลขั้นวิปัสสนากาวนาที่จะทำให้ปัญญาเจริญขึ้น จนกระทั่งสามารถดับกิเลสเป็นสมุจเฉตนั้น ยังสามารถเกื้อกูลบุคคลอื่นในทางธรรม ให้เจริญหนทางข้อปฏิบัติที่ถูกต้องได้

ถ. อโลภเจตสิกเป็นโสภณสาธารณเจตสิก เกิดได้กับมหากุศลทั้ง ๘ ดวง แต่เหตุที่จะให้เกิดมหากุศล หรือให้เกิดอโลภเจตสิก ที่ว่ามีโยนิโส คือ การพิจารณา โดยแยบคายเป็นปทัฏฐาน การพิจารณาโดยแยบคายจะไม่ประกอบด้วยปัญญาหรือ

สุ. เวลาที่กุศลจิตเกิด เป็นญาณวิปยุตต์มีไหม

ถ. มี

สุ. ขณะนั้นไม่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิก

ถ. แต่ที่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิก ที่เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์นั้น ต้องในขณะทีสติปฏฐานเกิดอย่างเดียวเท่านั้นหรือ

สุ. มิได้ กุศลทุกชั้น แม้แต่ในชั้นของท่าน ก็เป็นญาณสัมปยุตต์ได้ อโลภเจตสิกเป็นการไม่เห็นแก่ตัว เป็นเหตุให้กระทำกุศลชั้นต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ชั้นทาน ซึ่งควรจะพิจารณาความต่างกันของท่าน กับทานบารมี

ถ้าเป็นผู้ที่มีความเห็นผิด เช่น เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิดอีก ไม่รู้เรื่องของการดับกิเลสเลย แม้ว่าจะมีการสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น ก็ไม่ใช่ทานบารมี เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังให้ทานนั้น ไม่เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ เพราะว่าไม่มีจุดประสงค์ที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉต

คนที่มีความเห็นผิด ไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิด ก็ยังมีการให้ทาน แต่ไม่รู้เรื่องของการดับกิเลส เพราะฉะนั้น ในขณะที่ให้ทาน ขณะนั้นก็ไม่ใช้กุศลญาณสัมปยุตต์ และไม่ใช่ทานบารมีด้วย เพราะว่าท่านผู้นั้นไม่มีจุดประสงค์ที่จะดับกิเลส

ถ. ในขณะที่ให้ทาน ที่จะให้เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ จะเป็นลักษณะอย่างไร

ส. ขณะที่กำลังให้ สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขอให้สังเกตการให้ในวันหนึ่ง ๆ ว่า จิตในขณะที่ทำให้มีความเข้าใจอะไร มีความคิดอย่างไรในขณะที่ทำให้

บางท่านอาจจะเห็นประโยชน์จึงให้ แม้คนอื่นจะบอกว่า ไม่สมควรให้ แต่ท่านผู้นั้นก็ยังพิจารณาเห็นประโยชน์ของการให้ เพราะว่าเป็นการละคลายความติดในวัตถุที่จะให้ เนื่องจากพิจารณาเห็นสมควรที่จะให้

เรื่องของการให้ เป็นเรื่องที่ต่างอัธยาศัยจริง ๆ บางคนอาจจะบำเพ็ญทานกับพระภิกษุผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ บางท่านก็สงเคราะห์คนตกทุกข์ได้ยากโดยเห็นว่าพระภิกษุผู้ประพฤติดีประพฤติชอบนั้น ไม่เป็นผู้ที่ขาดแคลนขาดสน แต่ผู้อื่นกำลังเดือดร้อน ป่วยไข้ ทุกข์ยาก เป็นผู้ที่ควรจะได้รับความสะดวก เพราะฉะนั้นท่านเหล่านั้นที่มีอัธยาศัยสะสมมาก็สงเคราะห์ผู้ที่ยากไร้ แต่บางท่านสะสมมาที่จะมีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่จะให้วัตถุทาน เพื่อให้บุคคลอื่นมีความสุข มีความสะดวกสบาย และบางท่านก็อาจจะให้วิชาความรู้เป็นทาน

จะเห็นได้ว่า เรื่องของการให้ แต่ละท่านสะสมมาต่าง ๆ กันจริง แต่ในขณะที่กำลังให้เป็นจิตที่รู้ว่า ให้เพื่อขัดเกลากิเลส เพราะรู้ว่าบุคคลนั้นมีความจำเป็น และท่านสามารถสงเคราะห์ได้ท่านก็สงเคราะห์ โดยรู้ว่า ขณะนั้นจะเป็นเหตุให้โลภะของท่านเบาบางลงได้ด้วยการกระทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นกุศลอย่างนั้น พิจารณาอย่างนั้น ขณะนั้นเป็นญาณสัมปยุตต์ เพราะรู้ว่าถ้าขาดทานบารมีวันหนึ่ง ๆ ในชีวิตไม่มีการให้เลย ขาดหนึ่งไม่มีการให้เลย กิเลสจะดับได้อย่างไร แต่เมื่อรู้ว่าขาดหนึ่งถ้ามีการให้บ้าง ก็สามารถจะดับกิเลสได้ในวันหนึ่ง จะช้าหรือเร็วก็แล้วแต่โลภะซึ่งจะเป็นเหตุให้เจริญกุศลทุกขั้นต่อไป

ถ. อย่างนี้เรียกว่า ปัญญา หรือมหากุศลที่ประกอบด้วยปัญญา เกิดในขณะที่ทำให้ทาน แต่ปัญญาเกิดขึ้นในขณะที่ให้ทาน ที่เป็นการเจริญสติปัฏฐานนั้นเป็นอย่างไร

ส. ไม่ใช่ตัวเรา ในขณะที่นั้นเป็นนามธรรมกับรูปธรรม สติระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมทางหนึ่งทางใด ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นขณะนั้นแล้วแต่จะมีหรือไม่มี ทางกายที่กระทบสัมผัส ทางใจที่คิดนึก แม้แต่ความนอบน้อมในขณะที่นั้น ก็เป็นสภาพธรรมที่เป็นหิริโศตตปปะ เป็นความเคารพ เป็นความยำเกรง ไม่ใช่เป็นเรา เพราะถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ จะรู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายมีก็เหมือนไม่มี เพราะว่ามีอายุที่สั้นมาก คือ เพียงชั่วขณะที่ปรากฏและหมดไป สิ่งใดที่มีในขณะที่ปรากฏและหมดไป ปรากฏและหมดไป ปรากฏและหมดไปอยู่เรื่อย ๆ สิ่งนั้นก็เหมือนไม่มี เพราะเป็นชั่วขณะที่เล็กน้อยและสั้นมาก อย่างเสียง มี ชั่วขณะที่สั้นมาก ดับไปแล้ว เมื่อสิ่งนั้นดับไปแล้ว ก็เหมือนไม่มี เพราะว่าดับหมดไปแล้ว จะว่ามี ก็ไม่ถาวร เพราะว่าเพียงชั่วขณะที่สั้นเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังถวายนานก็ดี หรือกำลังเป็นทานกุศลกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ดี สติสามารถที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะที่นั้นได้ และรู้ความจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มี เหมือนไม่มี และตามความจริงก็ต้องเป็นอย่างนั้นด้วย

ทุกอย่างที่เป็นตัวของท่าน สมบัติของท่าน ญาติพี่น้องของท่าน ชั่วขณะจิตเดียวที่สิ่งนั้นปรากฏ และหมดไป เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนไม่มี แม้ว่าก็มีก็เพียงชั่วขณะที่ยังไม่ดับ และก็ดับไปอย่างรวดเร็ว และสิ่งนั้นก็ไม่ได้กลับมาอีกเลย

ถ. มหากุศลญาณสัมปยุตต์รู้สึกว่าจะเกิดยากจริง ๆ ขณะที่ให้ทานที่จะประกอบด้วยมหากุศลญาณสัมปยุตต์ก็รู้สึกว่าจะเกิดยาก ส่วนใหญ่จะเป็นญาณวิปัสยุตต์ คือ เคยให้ก็ให้ เห็นเขาให้ก็ให้ อะไรทำนองนี้ ไม่ค่อยจะได้พิจารณาถึงเหตุถึงผลอะไร และที่จะให้มีสติเกิดในขณะที่นั้นเป็นการเจริญสติปัฏฐานก็ยิ่งยาก ทำอย่างไรจึงจะเกื้อกูลให้สติปัญญาเกิดขึ้นในการให้ทาน และในการทำกิจวัตรประจำวันของเรา

ส. ต้องอดทน ต้องอดทนที่จะฟังพระธรรม เข้าใจพระธรรม และ
น้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย ข้อสำคัญที่สุด คือ เมื่อเข้าใจแล้วน้อมประพฤติ
ปฏิบัติตาม เป็นหนทางเดียวจริง ๆ ถ้าเพียงแต่เข้าใจพระธรรม ไม่มีประโยชน์เลย
แต่เมื่อเข้าใจแล้ว และเห็นความยากของโสภณธรรมทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นแต่ละขั้น ๆ
จะทำให้เป็นผู้ที่ไม่ละโอกาสที่จะทำกุศลทันที เพราะรู้ว่าถ้าพลาดโอกาสนั้น
อกุศลก็เกิดอีก

เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถจะทำกุศลได้เร็วเท่าไร ก็ยิ่งดีเท่านั้น เพราะว่า
ชีวิตแต่ละภพแต่ละชาติสั้นมาก ไม่ทราบว่าจะชาติหน้าจะมาถึงเร็วหรือช้า จะเกิดที่ไหน
เป็นบุคคลใด และจะมีโอกาสได้ฟังพระธรรม ได้เจริญกุศลอีกไหม ดังนั้น เมื่อมี
โอกาสที่จะเจริญกุศลได้ก็ควรกระทำโดยเร็ว หรือโดยทันที และต้องเข้าใจเรื่องของ
ทานบารมีด้วย เพราะว่าทุกท่านมีการให้ทาน แต่ทานของท่านจะเป็นทานบารมี
ต่อเมื่อมีจุดประสงค์ที่จะดับกิเลส

สำหรับเรื่องของการดับกิเลส เป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่จะ
ข้ามลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏไม่ได้เลย ที่จะต้องรู้ ที่จะต้องเข้าใจ
โดยชัดเจน และเมื่อมีจุดประสงค์ที่จะดับกิเลส ก็ต้องเป็นผู้ที่เจริญกุศลทุกประการด้วย

คำว่า เจริญกุศลทุกประการ ต้องเป็นทุกประการจริง ๆ คือ ทั้งในขั้นของทาน
ขั้นของศีล ขั้นความสงบของจิตจากอกุศล และการเจริญสติปัฏฐานด้วย มิฉะนั้น
บางคนอาจจะพอใจเพียงขั้นทานและขั้นศีล แต่ในขั้นความสงบของจิตหรือ
การอบรมเจริญสติปัฏฐาน อาจจะยังรอไว้ก่อนก็เป็นได้

ถ. ขณะที่นั่งสมาธิไปเพื่อพระอริยสงฆ์ จะเป็นญาณสัมปยุตต์ได้ไหม

ส. ขณะนั้นก็แล้วแต่ เป็นญาณวิปยุตต์ก็ได้ หรือเป็นญาณสัมปยุตต์ก็ได้
 เพราะว่าเรื่องของญาณเป็นเรื่องของปัญญาที่ละเอียดมาก

ถ. การกระทำทาน ถ้ากระทำไปเพื่อเกื้อกูลการเจริญสติปัฏฐาน
รู้ประโยชน์ของการเจริญสติปัฏฐานและทำทาน อย่างนี้จะเป็นญาณสัมปยุตต์ไหม

สุ. เป็นเรื่องความละเอียดของธรรม ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่สติระลึกรู้โดยละเอียดจริง ๆ มิฉะนั้นโลกะจะแทรกเข้ามาได้อีกทันที

ถ้าเป็นไปเพื่อการดับกิเลส เพื่อการขัดเกลาจิต อย่างนั้นถูกต้อง แต่ถ้าทำเพื่อให้เป็นบาทให้สติเกิดระลึก หวังสติปัญญาฐานที่จะเกิด นั่นก็แทรกความหวังเข้ามาอีก ซึ่งกิเลสทั้งหลายจะดับเป็นสมุจเฉทได้ ก็ต่อเมื่อปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แม้ความหวังที่เกิดขึ้นอย่างบางเบา สติก็ต้องระลึกถึงลักษณะที่เป็นอโสมนัสในขณะนั้นว่า ไม่ใช่หนทาง ถ้าเป็นหนทางจริง ๆ คือ สติระลึกทันทีโดยไม่หวังว่าจะทำอย่างนั้นเพื่ออย่างนี้

บางท่านอ่านพระไตรปิฎกหลายเล่มโดยหวังให้สติเกิด คือ ทำหลาย ๆ อย่าง บางท่านก็หาสิ่งแวดล้อม จะต้องอยู่ในสถานที่อย่างนั้นโดยหวังที่จะให้สติเกิด แทนที่สติจะระลึกทันที ซึ่งเป็นหนทางเดียวไม่ใช่อย่างอื่น เพียงแต่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

แต่เรื่องของความหวัง เรื่องของโลกะ ก็เป็นเรื่องที่ไม่มีใครสามารถจะห้ามจะยับยั้ง จะดับได้ มีแต่ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมเท่านั้นที่จะรู้และดับได้ โดยรู้ว่า แม้ในขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงความหวังที่เกิดขึ้นและดับไป ซึ่งทันทีที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมก็ตัดเรื่องของโลกะไปเลย แต่ถ้าหวังทำอย่างอื่นก่อน และขณะที่กำลังหวังนั้นสติไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่หนทางที่จะดับความหวังนั้นได้

เรื่องของอกุศลจิต มีมาก และวันหนึ่ง ๆ ถ้าอกุศลจิตไม่เกิดเลย วันนั้นรู้ตัวหรือเปล่าว่า มีตมิตด้วยอวิชชาและด้วยอกุศล แต่ดูสกุณสนาอันรื่นเริงดี ใช่ไหม

นี่เป็นเรื่องของความไม่รู้ทั้งหมด ในขณะที่กำลังเพติดเพลินด้วยโลกะ กำลังพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ วันนี้สกุณจริง วันนี้สบายมาก ในขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นขณะที่อกุศลจิตไม่เกิดและอกุศลกลุ้มรุม ขณะนั้นมีตมิต

ไม่รู้หนทางที่จะทำให้กิเลสละลายลงไปได้ แต่ผู้ที่เห็นอกุศลมากเท่าไรตามความเป็นจริง ก็ยิ่งเป็นผู้ที่เพียรที่จะขัดเกลากิเลสเพื่อดับอกุศลนั้น ๆ

๑๕๘๗

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

สำหรับคำว่า เจริญกุศลทุกประการ ก็ขออย่าได้เป็นผู้เว้น ไม่เจริญกุศล ประการหนึ่งประการใด ทั้งในขั้นของท่าน คือ ความสงบของจิตจากอกุศล และการเจริญสติปัฏฐานด้วย

แม้แต่ในเรื่องของท่านเรื่องเดียว ก็มีทั้งวัตถุธาน อภัยธาน และธรรมธาน ซึ่งควรที่จะครบทั้ง ๓ ธาน เพราะว่าผู้ที่ควรแก้วัตถุธานก็มีมาก ไม่ใช่เล็กน้อยเลย และวันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่มีทานกุศลเลย ก็เป็นไปได้แน่ที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ในชาติหนึ่ง ๆ ที่ทานกุศลไม่เกิด ถ้าไม่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่มีกุศลจิตแม้ขั้นทาน และจะให้กิเลสดับ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

สำหรับอภัยธาน ไม่ต้องมีวัตถุไทยธรรมที่จะให้ แต่ควรพิจารณาว่า จะยากกว่าการสละวัตถุธานหรือเปล่า เพราะว่าเป็นการสละความเห็นแก่ตัว ความรักตัว ในการที่ไม่อภัยในความผิดของคนอื่น หรือในความบกพร่องของคนอื่น

ขณะที่ไม่อภัยให้บุคคลอื่น ขณะนั้นพิจารณาดูว่า เพราะรักตัวเองหรือเปล่า จึงทำให้ไม่สามารถอภัยในความผิด หรือในความบกพร่องของคนอื่นได้ ซึ่งลึกลงไปจริง ๆ เป็นเพราะความรักตัว ความยึดมั่นในตัวตนหรือเปล่า

การสละความเห็นแก่ตัวขั้นอภัยธาน ทำให้สละความคิดร้าย สละความแค้นเคือง สละความผูกโกรธ สละความไม่หวังดี สละความไม่เป็นมิตร สละความไม่เกื้อกูล สละความไม่มีน้ำใจต่อคนอื่น

พระธรรมเหมือนกระจกที่ส่องตัวของท่าน ให้รู้จักตัวของท่านตามความเป็นจริงชัดเจนว่า ท่านมีทานขั้นไหน เพียงวัตถุธาน หรืออภัยธานด้วย เพราะว่าบางคนสละวัตถุธานง่าย แต่อภัยธานยาก เพราะฉะนั้น ก็เห็นความเห็นแก่ตัว ความ

ยึดมั่นในตัวตน ความรักตัว ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ไม่อภัยในความผิดและความบกพร่องของคนอื่น

ถ้าเห็นความบกพร่องของตัวเองที่ไม่อภัย เห็นความเห็นแก่ตัวเองที่ไม่ให้อภัยคนอื่น ก็ควรเห็นความเห็นแก่ตัวนั้นว่า เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ น่ากลัว และควรรีบอภัยให้ทันที ก็จะไม่มียุทธธรรมที่น่ารังเกียจที่เป็นความเห็นแก่ตัวนั้น ๆ และควรคิดต่อไปอีกว่า ผู้ที่ควรแก่การรับอภัยทานนั้นมีใครบ้าง เพราะบางคนก็ช่างคิด คนนี้อภัยให้ได้ คนนั้นอภัยให้ไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องของบุคคลทั้งนั้น ไม่มีความเสมอกันในสภาพธรรมที่ยึดถือว่าเป็นบุคคลต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ควรที่จะพิจารณาว่า ผู้ที่ควรแก่การรับอภัยทานนั้นมีใครบ้าง และจะเว้นไหม หรือไม่ควรเว้น ทุกคน ไม่ว่าคนดีหรือคนชั่ว บางคนอาจจะอภัยให้เฉพาะคนดี เพราะว่าเขาดีก็อภัยให้ได้ แต่คนชั่วไม่อภัย

พิจารณาจิตในขณะนั้นจริง ๆ

พระธรรมที่ทรงแสดง แสดงให้เห็นถึงโลภะ ความยึดมั่นในความเป็นตัวตน และอโลภะที่จะค่อย ๆ สละความยึดมั่นในความเห็นแก่ตัว หรือในความเป็นตัวตน ซึ่งต้องไม่ใช่แต่เฉพาะสละวัตถุเป็นทานเท่านั้น แม้อภัยทานก็ควรที่จะมีแก่ทุกคน ไม่ใช่แต่เฉพาะกับคนดี เพราะว่าคนดีก็อาจจะมีบางครั้งบางคราวที่ผิดพลาดพลั้งเผลอ ทำให้คนอื่นคิดมากเป็นทุกข์โดยไม่ตั้งใจ

ทุกคนเป็นอย่างนี้ วันหนึ่ง ๆ สุขทุกข์เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ บุคคลต่าง ๆ อาจจะเป็นโดยความบังเอิญ โดยความประจวบกันของเรื่องราว และเหตุการณ์อื่น ๆ หรือว่าการฟังผิด การคิดผิด การเข้าใจผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ผสมผสานกันทำให้โลภะซึ่งเป็นความรักตน ยึดมั่นในตน เป็นเหตุให้ผูกโกรธ และไม่อภัยในกาย วาจา ใจของคนอื่น ซึ่งขณะที่ไม่อภัยให้ ขณะนั้นไม่ได้สละความเห็นแก่ตัวของตนเอง แต่ถ้าอภัยให้เมื่อไร แสดงว่าสละความรักตน ความยึดมั่นในตน เห็นแก่ตนลง

ธรรมเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ แม้แต่การไม่อภัยก็ต้องรู้ว่า เพราะโลภะเป็นเหตุ เพราะฉะนั้น ถ้าสภาพธรรมที่เป็นอโลภะเกิดขึ้น คลายความ ยึดมั่นในตัวตน จะทำให้อโลภะเจริญขึ้นจนถึงขั้นที่สามารถดับกิเลสได้

สำหรับธรรมทาน เป็นการสละความเห็นแก่ตัวขั้นสูง เพราะว่ากุศลทั้งหลายจะ เจริญขึ้นได้ก็เพราะธรรมทาน แม้จะมีวัตถุทานสักเท่าไรก็ไม่พอที่จะเกื้อกูลคนที่ยากไร้ ซึ่งควรแก่การที่จะรับวัตถุทานในสังสารวัฏฏ์ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

การที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นด้วยวัตถุทาน ก็เป็นเพียงการช่วยเหลือ สงเคราะห์ให้เขาอยู่ต่อไปในสังสารวัฏฏ์ เวียนสุข เวียนทุกข์ ซึ่งไม่พ้นจากความ ลำบากยากไร้ได้โดยเด็ดขาด เพราะฉะนั้น ธรรมทานจึงเป็นการสละความเห็นแก่ตัว ความยึดมั่นในตัวตน โดยบำเพ็ญประโยชน์ขั้นสูงสุด คือ ผู้ที่จะเกื้อกูลบุคคลอื่น ในทางธรรม ต้องเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรม พิจารณาพระธรรม เผยแพร่พระธรรม ช่วยเหลือบุคคลอื่นให้เข้าใจพระธรรมโดยทางหนึ่งทางใด ไม่ว่าจะโดยการสนทนาธรรม โดยการพิมพ์หนังสือ โดยการสงเคราะห์ช่วยเหลือในเรื่องที่เป็นไปในธรรม ทั้งหมดก็เป็นธรรมทาน พร้อมกันนั้นก็เป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมทุกประการด้วย ไม่ใช่เพียงแต่เป็นผู้ให้ธรรมเป็นทานเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติธรรมด้วย

การฟังพระธรรม ไม่มีวันจบ การศึกษาพระธรรมก็ไม่มีวันจบ กิจที่จะกระทำ ก็ไม่มีวันจบสิ้นจนกว่าจะถึงความเป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะต้องเจริญ กุศลเป็นบารมีต่อไปเรื่อย ๆ

เหตุให้เกิดโยนิโสมนสิการในชีวิตทุกชาติ จากการฟังพระธรรมและศึกษา พระธรรม ใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา สติปัญญา วิภังคินิทเทศ สมานิสัมโพชฌงค์** มีข้อความว่า

จิตสังเวชด้วยการพิจารณาสังเวควัตถุ ๘ ประการ ชื่อว่าสังเวควัตถุ ๘ คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ รวมเป็น ๔ อบายทุกข์เป็นที่ ๕ วัฏฏมูลกทุกข์ในอดีต เป็นที่ ๖ วัฏฏมูลกทุกข์ในอนาคตเป็นที่ ๗ อาหารปริเยฏฐิมูลกทุกข์ในปัจจุบัน เป็นที่ ๘ และยังความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นด้วยการระลึกถึงพระรัตนตรัย

นี่คือการที่จิตจะสังเวชถอยกลับจากอกุศล ด้วยการพิจารณาสังเวทิตถุ ๘ ประการนี้

สำหรับชาติ ความเกิด มีจริงแน่นอน ทุกคนพิสูจน์แล้ว รู้แล้ว เพราะว่าเกิดมาแล้วในโลกนี้ เพราะฉะนั้น ชาติ การเกิด ต้องมีแน่นอน ตราบใดที่ยังไม่ได้ดับกิเลสหมดเป็นพระอรหันต์ และเมื่อเกิดมาแล้ว ชราต้องมีแน่นอน ท่านที่กำลังเข้าสู่วัยชรา ล่วงไป ๆ ทุกขณะ ก็เป็นการพิสูจน์ธรรมว่า ชรามีจริง เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้และพิสูจน์ได้ด้วยตนเองแน่นอน ความไม่เที่ยง เมื่อเกิดมาแล้วจะคงอยู่ในสภาพนั้นต่อไปไม่ได้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง จากวัยเด็กสู่วัยชรา

พยาธิก็เป็นสิ่งที่มีจริง ยังคงพอใจไหมเมื่อเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องมีโรคภัยเบียดเบียนทุกภพชาติไป นอกจากในภูมิที่เป็นสุคติภูมิชั้นเทวโลก ชั้นสวรรค์ชั้นพรหม แต่แม้กระนั้นก็ไม่มีใครสามารถอยู่ตลอดไปในสวรรค์และในพรหมโลกได้ ถ้าไม่ใช่เป็นพระอรหันต์บุคคลตามลำดับขั้นที่ควรแก่ภูมินั้น ๆ ก็จะต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก

เวลาเป็นทุกข์เพราะโรคภัย ก็เห็นความจริงว่า ชีวิตไม่ใช่มีแต่สนุกสนานรื่นเริง แต่ความจริงนี้ไม่ใช่เป็นความจริงแต่เฉพาะในชาตินี้ แม้ในชาติก่อน ๆ คือ วัฏฏมุลกทุกขีในอดีต และวัฏฏมุลกทุกขีในอนาคต เกิดอีก ก็จะต้องเป็นอย่างนี้อีก จะต้องมีชาติ มีชรา มีพยาธิ มีมรณะ

ถ้าพิจารณาอย่างนี้ จะทำให้โยนิโสมนสิการเกิด เพราะว่ามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ตลอดไปไม่ได้ สิ่งใดที่เคยถือว่าเป็นของเราทั้งสี่ระชะตลอดเท่าก็ไม่ใช่ เพราะต้องถึงมรณะในวันหนึ่ง ซึ่งจะไม่มีความเป็นบุคคลนี้อีกต่อไป นี่คือนั่นที่เคยหวงแหนเป็นที่สุด สิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน ตั้งแต่สี่ระชะตลอดเท่า

สำหรับทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ก็ยังแสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงแม้ยังไม่จากโลกนี้ได้ จึงควรที่จะพิจารณาว่า ถึงอนาคตชาติก็ต้องเป็นอย่างนี้อีก คือ ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะเป็นสมบัติอันแท้จริง เป็นเพียงสภาพธรรม

แต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป เพราะฉะนั้น มีก็เหมือนไม่มี เป็นสิ่งที่ว่างเปล่าจริง ๆ เพราะเมื่อดับไปแล้ว สิ่งนั้นไม่ได้กลับมาอีก

ทุกท่านที่ได้ฟังพระธรรม หรือได้อ่านพระไตรปิฎก เคยเฉลียวใจบ้างไหมที่ ในพระไตรปิฎกเต็มไปด้วยเรื่องของโลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ มากกว่าเรื่องของการเจริญสติปัฏฐานซึ่งเป็นเพียงบางสูตร เพราะว่าหนทางที่จะดับกิเลสมีหนทางเดียว คือ การเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เมื่อได้เข้าใจหนทางนี้ถูกต้องแล้ว และเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ย่อมระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตรูปตามปกติ เช่น ในขณะที่เป็นโลภะ ในขณะที่เป็นโทสะ ในขณะที่เป็นอกุศล ซึ่งมีมากกว่าขณะที่เป็นกุศลในวันหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานแล้ว ก็ยังมีปัจจัยทำให้อกุศลเกิดขึ้นปรากฏให้รู้ แต่ถ้าไม่รู้จักลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริง ก็ดับกิเลสไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ในพระไตรปิฎกจึงมีเรื่องของอโลภะ อโทสะ อโมหะ และเรื่องของโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ให้รู้

บางท่านอาจจะรู้สึกว่าคุณได้พบพระธรรม หรือได้ฟังพระธรรมเมื่ออายุมากแล้ว แต่แม้กระนั้นเมื่อได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่คนชราอายุ ๑๒๐ ปี ด้วยการพิจารณาอย่างแยบคาย ก็ย่อมเห็นคุณของกุศลธรรมและเห็นโทษของอกุศลธรรม ซึ่งจะทำให้มีชีวิตอยู่ต่อไปด้วยการละอกุศลและเจริญกุศลยิ่งขึ้น และย่อมจะเป็นไปทั้งในชาตินี้ และต่อ ๆ ไปในชาติหน้าด้วย ถ้าเริ่มเจริญกุศลตั้งแต่ในชาตินี้

**อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ พราหมณวรรคที่ ๑
ชนสูตรที่ ๑ ข้อ ๔๙๑** มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พราหมณ์ ๒ คน เป็นคนชรา แก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ มีอายุได้ ๑๒๐ ปีแต่กำเนิด ได้ชวนกันไปเฝ้า

พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ชรา แก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ มีอายุได้ ๑๒๐ ปีแต่กำเนิด แต่มิได้สร้างความดี มิได้ทำกุศล มิได้ทำกรรมอันเป็นที่ต้านทานความขลาดไว้ ขอพระโคตมผู้เจริญทรงโอวาทสั่งสอน พวกข้าพระองค์ถึงข้อที่จะพึงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่พวกข้าพระองค์ สิ้นกาลนานเกิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ ที่แท้พวกท่านเป็นคนชรา แก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ มีอายุได้ ๑๒๐ ปีแต่กำเนิด แต่มิได้สร้างความดี มิได้ทำกุศล มิได้ทำกรรมอันเป็นที่ต้านทานความขลาดไว้

ดูกร พราหมณ์ โลกนี้ถูกชรา พยาธิ มรณะ นำเข้าไปอยู่แล เมื่อโลกถูกชรา พยาธิ มรณะ นำเข้าไปอยู่เช่นนี้ ความส่ำรวมทางกาย ความส่ำรวมทางวาจา ความส่ำรวมทางใจในโลกนี้ ย่อมเป็นที่ต้านทาน เป็นที่เร้น เป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดห่วงของเขาผู้ละไปแล้ว

ชีวิตถูกชรานำเข้าไปใกล้ความมีอายุสิ้น ผู้ที่ถูกชรานำเข้าไปใกล้แล้ว ย่อมไม่มีที่ต้านทาน เมื่อบุคคลเล็งเห็นภัยในความตายนี้ ควรทำบุญทั้งหลายอันนำความสุขมาให้ ความส่ำรวมทางกาย ทางวาจา และทางใจในโลกนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว ผู้ซึ่งสร้างสมบุญไว้แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ฯ

ตายแล้วจะหวังได้ใหม่ว่า จะไปสร้างบุญกันที่ไหนต่อ อาจจะได้ หรืออาจจะไม่ได้ ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ แต่ขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่ที่จะทำความดีได้ต่อไป ซึ่งแต่ละบุคคลไม่ควรจะประมาทกุศล ไม่ควรคิดที่จะเพียงเจริญสติปัฏฐานเท่านั้น เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ ถ้ากุศลขั้นอื่น ๆ ไม่เกิดเลย และหวังที่จะให้สติปัฏฐานเกิดเท่านั้น ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ข้อความในอรรถกถามีว่า

พราหมณ์ทั้งสองนั้นเห็นบุตรภรรยาของตนไม่ปฏิบัติตามคำของตน จึงได้คิดที่จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อแสวงหาทางที่จะนำออกจากทุกข์

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมเพื่อให้พราหมณ์ทั้งสองนั้นดำรงอยู่ในศีล ๕ เพราะเหตุที่ถึงแม้ว่าพราหมณ์นั้นจะบวช ก็ไม่สามารถจะบำเพ็ญวัตรให้บริบูรณ์ได้ เพราะเป็นคนแก่ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสให้พราหมณ์นั้นดำรงอยู่ในศีล ๕ โดยการสำรวมกาย วาจา ใจ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

บุญนั้น ชื่อว่าตาณะ เพราะเป็นที่ต้านทานของผู้ไปสู่ปรโลก

เวลาที่จะไปสู่ปรโลก เป็นเวลาที่ไม่มีความสามารถต้านทานกรรมได้ว่า อย่าให้อกุศลกรรมนั้นให้ผล ขอให้กุศลกรรมให้ผล ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย นอกจากบุญที่ได้กระทำแล้ว ชื่อว่าตาณะ เพราะเป็นที่ต้านทานของผู้ไปสู่ปรโลก

ชื่อว่าเลณะ เพราะเป็นที่ซ่อนเร้น

ชื่อว่าทีปะ เพราะเป็นที่พำนัก

ชื่อว่าสรณะ เพราะเป็นที่อาศัย

ชื่อว่าปรายณะ เพราะสามารถจะให้คติสูงได้

พราหมณ์ทั้งสองนั้นเมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วก็ได้อิทธิศีล ๕ ตลอดชีวิต เกิดในสวรรค์

เรื่องของการเจริญกุศล ต้องเป็นผู้ตรงและรู้ว่า กว่าจะดับกิเลสได้ต้องมีกุศลเกิดแทรกการเจริญกุศลมากมาย

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งได้เล่าให้ฟังถึงการรักษาอุโบสถศีลของท่าน ซึ่งทำให้ท่านเดือดร้อนใจ เพราะว่าใจจริงของท่านนั้น ท่านอยากได้อานิสงส์ของศีล คือ ท่านอยากสวย ซึ่งท่านทราบว่าผู้ที่รักษาศีลจะเป็นผู้มีรูปร่างสวยงาม แต่เมื่อท่านได้พิจารณาจิตใจของท่านและได้ฟังพระธรรมก็รู้ว่า ตามความเป็นจริงแล้วท่านยังมีกิเลสมากมาย คิดดู อยากสวยเป็นกิเลสหรือเปล่า ก็เป็นอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น ท่านจึงเป็นผู้ที่สมควรแก่การวิริยอุตสาหะด้วยศีล ๕ ควรเป็นอุบาสิกที่อบรมเจริญปัญญาเพื่อรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ด้วยการรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน เมื่อได้รู้จักตนเองและกิเลสของตนเองอย่างมากมายตามความเป็นจริง ท่านก็เป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาด้วยการรักษาศีล ๕ โดยไม่ยึดติดใจ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ควรแก่ฐานะ แก่สภาพจิตของท่านที่จะรักษาได้

๑๕๘๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๙

แต่ละบุคคลเมื่อจะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ควรพิจารณาจิตใจของตนเองโดยละเอียดจริง ๆ อย่างท่านที่รักษาอุโบสถศีล ก็ต้องเป็นผู้ที่รู้ประโยชน์ว่า การที่ท่านสะสมอุโบสถศีลในวันหนึ่งคืนหนึ่งนั้นเพื่อความไม่ติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต แต่ถ้ายังติดและจะรักษา ก็เป็นการยากมาก ซึ่งคงจะทำให้เกิดความอึดอัดใจ นอกจากนั้น ยังต้องเป็นผู้ที่ไม่ติดในลาภ ในยศ ในบรรดาศักดิ์ ในความสำคัญตน ในตัวตน และในความเป็นตัวตนด้วย สำหรับผู้ที่รักษาอุโบสถศีล เพื่อที่จะขัดเกลากิเลสยิ่งขึ้น สะสมไปเพื่อที่จะให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ในวันหนึ่ง

และเมื่อยังไม่ใช้พระอรหันต์ ยังไม่ใช่พระโสดาบัน กำลังของกิเลสซึ่งแต่ละท่านมีอยู่จะทำให้ผู้ที่พิจารณาตนเอง รู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า ยังมีกิเลสอีกมากที่ท่านควรจะขัดเกลา ยังไม่ถึงพร้อมที่จะเป็นผู้ที่รักษาอุโบสถศีลได้ด้วยความไม่อึดอัดใจ

อย่างท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านฟังพระธรรม และบางโอกาสท่านก็ดื่มเหล้าตามกาลเทศะ บุคคลอื่นก็ถามท่านว่า ฟังพระธรรม และเจริญสติปัฏฐาน ยังดื่มเหล้าตามกาลเทศะอีก ท่านก็บอกว่า ท่านพิจารณาตัวของท่านแล้วเห็นว่า ท่านยังมีกิเลสอื่นที่สำคัญที่จะต้องขัดเกลายิ่งกว่านี้มาก

นี่ก็เป็นแต่ละบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคลถึงขั้นพระโสดาบัน ศีล ๕ ก็ยังไม่สมบูรณ์ แต่ว่าแต่ละบุคคลก็รู้จักตนเองตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ท่านที่เจริญสติปัฏฐาน แม้ว่าจะมีการดื่มในบางกาลเทศะ ก็คงไม่ใช่ผู้ที่มีความต้องการที่จะเสพสุราจนมึนเมาจนกระทั่งถึงความเสียดสี หรือขาดสติ

ถ. ถ้าพูดถึงโยนิโสมนสิการ หมายถึงมนสิการเจตสิกอย่างเดียว ใช่ไหม

ส. มนสิการเจตสิก เป็นความใส่ใจด้วยดีที่เกิดกับกุศลจิตทั้ง ญาณสัมปยุตต์และญาณวิปยุตต์ แต่มนสิการเจตสิก ไม่ใช่ปัญญาเจตสิก

ถ. ถ้าโงฐัพพะจะกระทำโยนิโสมนสิการ คำว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง มนสิการเจตสิกหรือเปล่า ขณะที่กุศลจิตจะเกิด โงฐัพพะต้องกระทำโยนิโสมนสิการ ใช่ไหม

ส. ท่านผู้ฟังควรจะพิจารณาถึงฐานะของจิต มโนทวาราวชชนะจะกระทำ โงฐัพพนิกิจทางปัญจทวาร เป็นชาติกิริยา มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร มี โสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม ไม่มี เพราะฉะนั้น เมื่อไม่มีโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วย จิตนั้นจึงไม่ใช่โสภณจิต ไม่ใช่จิตที่ตีสาม เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตซึ่งทำ โงฐัพพนิกิจทางปัญจทวาร เพียงเกิดขึ้นโดยอนันตรปัจจัยกระทำกิจสืบต่อจาก สันตীরณกิจ

ถ. ข้อความที่ว่า ถ้าโงฐัพพะจะกระทำโยนิโสมนสิการ มีความหมายว่า อย่างไร

ส. โดยแบบคายของมโนทวาราวชชนะ ในขั้นของการสะสมที่ได้ สะสมมาแล้วเท่านั้นเอง แต่โดยสภาพของจิตไม่ใช่เป็นโสภณ เพราะฉะนั้น โงฐัพพนิจกระทำโงฐัพพนิกิจ ซึ่งจิตอื่นกระทำกิจนี้ไม่ได้ และเมื่อถึงกาลที่มีปัจจัย ที่จะให้มีจิตนี้เกิดขึ้นกระทำกิจตามการสะสม จิตนี้ก็เพียงเกิดขึ้นเป็นกิริยาจิต กระทำกิจตามการสะสม ถ้าจะใช้คำว่า โยนิโส ก็หมายความว่าถึงการสะสมที่เป็นไป มาแล้วด้วยดีที่ทำให้จิตนี้เกิดขึ้นกระทำกิจนั้น และกุศลจิตจึงเกิดต่อ

ถ. แสดงว่าโยนิโสมนสิการ โงฐัพพะ หมายถึงจิต ใช่ไหม ไม่ใช่เจตสิก

ส. ขณะใดที่เป็นโสภณจิต หรือกุศลจิต เป็นโยนิโสมนสิการ ต้อง พิจารณาหลายอย่าง ต้องพิจารณาถึงชาติของจิตด้วย และต้องพิจารณาถึงกิจของ จิตด้วย ถ้าพิจารณาถึงกิจของจิต จิตนี้เป็นชวนปฏิบัติาทกมนสิการที่เกิดก่อนชวนจิต ซึ่งเป็นกุศลหรืออกุศล แต่จิตนี้เกิดขึ้นโดยอนันตรปัจจัยสืบต่อจากสันตীরณจิต โดยชาติ

เป็นกิริยา เพราะฉะนั้น พิจารณาโดยแบบกายที่กุศลจิตจะเกิดต่อการสะสม เป็นปัจจัยทำให้จิตนี้เกิดขึ้นกระทำกิจอย่างนั้น

ความแบบกาย ต้องเป็นความแบบกายของกุศลที่ได้สะสมแล้ว ที่เป็นปัจจัย ทำให้มนสิการในขณะนั้นทำให้กุศลจิตเกิดต่อหลังจากที่โงฐัพพนจิตดับไปแล้ว

ถ. ถ้าอย่างนั้นระหว่างกุศลจิตและอกุศลจิตเกิด โงฐัพพนจิตไม่มีส่วน เกี่ยวข้อง

ส. ไม่เกี่ยว ดับไปแล้ว ก่อนที่อกุศลจิตจะเกิดทางปัญจทวาร มโนทวารารวชนจิตทำโงฐัพพนกิจ และทางมโนทวาร มโนทวารารวชนจิตเกิดก่อน ชวนจิต

ถ. ถ้าอย่างนั้น ข้อความที่ว่า โงฐัพพนะกระทำโยนิโสมนสิการ ไม่มี ความหมายเลย

ส. หมายความว่า เกิดก่อนชวนจิต จึงชื่อว่าชวนปฏิบัติทกะ

ถ. ขณะที่ตาเห็นรูป ระลึกไว้ในสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง ขณะนั้น ต้องมีโยนิโสมนสิการ

ส. ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ

ถ. แต่กุศลนั้นอาจจะยังไม่ถึงขั้นมีปัญญา

ส. แน่นนอน เพราะว่ามนสิการไม่ใช่ปัญญาเจตสิก

ถ. มนสิการไม่ใช่ปัญญาแน่นนอน แต่ว่าโยนิโสมนสิการ

ส. ก็ยังเป็นมนสิการนั่นเองถ้าเกิดกับมหากุศลญาณวิปยุตต์ แม้เกิดกับ มหากุศลญาณสัมปยุตต์ มนสิการก็เป็นมนสิการ ไม่ใช่ปัญญาเจตสิก

ถ. เพราะฉะนั้น ถ้าพูดว่า โยนิโสมนสิการ จะเป็นปัญญาไม่ได้

ส. มนสิการแยกกับปัญญาเจตสิก

ถ. โยนิโสมนสิการ คือ มนสิการ เป็นเจตสิกเกิดกับกุศล อกุศลได้

ส. นี่เป็นเรื่องของศัพท์ ซึ่งอาจจะทำให้ท่านผู้ฟังไม่เข้าใจ เพราะถ้าใส่ใจ โดยแบบกาย โดยถูกต้องแล้วควรจะเป็นปัญญา ไซ้ใหม่ แต่ปัญญาเป็นสภาพที่รู้ชัด รู้จริง รู้ถูก ไม่ใช่ในขณะที่กำลังใส่ใจ พิจารณา

สภาพที่ใส่ใจ สนใจ เป็นลักษณะของมนสิการเจตสิก ซึ่งปัญญาไม่ทำหน้าที่นี้ ปัญญาเป็นสภาพที่แทงตลอด รู้ชัด เป็นสภาพรู้ และอยู่ดี ๆ ปัญญาจะเกิดไม่ได้ ปัญญาต้องอาศัยการอบรมเจริญขึ้นเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่ขั้นการฟัง ก็ต้องฟังด้วยดี ฟังด้วยกันหลายคน ใครสนใจฟัง และพิจารณาเหตุผลด้วยความแบบกาย นั่นคือ อาการ กิจของมนสิการเจตสิก

ถ. โยนิโสมนสิการ น่าจะเป็นเรื่องของปัญญา

ส. ถ้าเป็นปัญญาก็ไม่ใช่มนสิการเจตสิก เพราะว่าเจตสิกมี ๒ อย่าง มนสิการเจตสิกกับปัญญาเจตสิก ในขณะที่ปัญญาเจตสิกเกิดร่วมกับมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ปัญญาทำกิจของปัญญา มนสิการทำกิจของมนสิการ

ถ. แต่ว่าโยนิโสมนสิการ

ส. ขณะใดที่เป็นกุศล ถ้าคิดอย่างนี้แล้วก็สะดวกใจ ไซ้ใหม่ ไม่ว่าจะเป็น กุศลญาณวิปยุตต์ หรือกุศลญาณสัมปยุตต์ ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้น โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการไม่ได้เกิดแยกต่างหากไปจากกุศลจิตและโสภณเจตสิกอื่น ๆ เลย กระทำกิจของมนสิการ ในขณะที่ผัสสะทำกิจของผัสสะ เวทนาทำกิจของเวทนา มนสิการทำกิจของมนสิการ เมื่อมนสิการพิจารณาแบบกายถูกต้อง ปัญญาก็รู้แจ้งชัด ในลักษณะของอารมณ์นั้น

ถ. โยนิโสมนสิการ ให้นึกถึงกุศลไว้ก่อนเท่านั้น

ส. ขณะใดที่เป็นกุศลจิต ขณะนั้นมนสิการเป็นโยนิโสมนสิการ ขณะใดที่เป็นอกุศลจิต ไม่ใช่ว่าไม่มีมนสิการ มี แต่มนสิการนั้นเป็นอโยนิโสมนสิการ แยกกุศลกับอกุศลก่อน

ถ. แต่เท่าที่ฟัง ๆ มา โยนิโส น่าจะเป็นเรื่องของปัญญา

ส. ยังคงเป็นลักษณะสภาพที่ใส่ใจ สนใจในอารมณ์ แต่อย่างถูกต้อง และถ้าเกิดกับมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ก็ไม่ได้แยกกัน มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่มนสิการเป็นเจตสิกประเภทหนึ่ง และปัญญาเจตสิกเป็นอีกประเภทหนึ่ง

สภาพธรรมเกิดกับท่านทุกวัน แต่ไม่สามารถจะรู้ตามความเป็นจริงได้ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด

ถ. ขณะที่ระลึกถึงลักษณะสภาพของนามและรูป ขณะนั้นศึกษาและใส่ใจ ขณะนั้นใส่ใจเป็นมนสิการ

ส. ขณะนั้นมีโสภณสาธารณเจตสิกเกิดร่วมด้วยครบ

ถ. แต่ปัญญายังไม่เกิด เพราะลักษณะของรูปและนามยังไม่ปรากฏถูกใหม่

ส. ปัญญาอาจจะอ่อนมาก และค่อย ๆ เจริญขึ้นได้

ถ. แต่ขณะที่มนสิการโดยการศึกษาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏนั้น ได้ชื่อว่ามนสิการ

ส. ขณะนี้กำลังฟัง เป็นกุศลหรือเปล่าที่กำลังฟัง หรือว่าเป็นอกุศลไม่เข้าใจ สงสัย งง ขณะนั้นก็เป็นกุศลไม่ได้ แต่ขณะที่เข้าใจ ขณะนั้นก็เป็นกุศล และสภาพของปัญญาก็เป็นสภาพที่รู้

เป็นชีวิตประจำวัน แม้ในขณะนี้เอง ซึ่งถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ก็ไม่สามารถรู้ได้

อัญญสาลินี อรรถกถากัณฑ์ พรรณนาขยายความหมวดติกะ ข้อ ๑๔๒๙
มีข้อความว่า

มโนทวาราวชชนจิต ซึ่งเกิดก่อนกุศลจิตและอกุศลจิต มีอารมณ์ได้ทุกอารมณ์
ทั้ง ๖ ทวาร

ไม่เว้นเลย ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทใด เจตสิก รูป แม้นิพพาน แต่โดยสภาพที่เป็นอโสภณจิต เพราะว่าเป็นอเหตุกจิต เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตซึ่งเป็นชวนปฏิบัติทกมนสิการนั้น จึงเหมือนคนเช่า อุบมาเหมือนเด็กค่อมเตี้ย

รับใช้พระราชา ซึ่งพระราชานั้นย่อมเป็นที่เคารพของชาวโลกทั้งมวล แต่ได้กรับใช้
ค่อมเตี้ยนั้นก็ได้เคารพอย่างยิ่ง ไม่เหมือนอย่างบัณฑิตผู้มีปัญญา เพราะว่า
ได้กรับใช้ค่อมเตี้ยนั้นเป็นคนโง่เขลา ฉันทใด มโนทวาราวชชนจิตก็ฉันทนั้น

มโนทวาราวชชนจิตเกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร ถ้าเป็นทางปัญญาทวารเมื่ออารมณ์
กระทบกับจักขุปสาทรูป หรือโสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป
กายปสาทรูป มโนทวาราวชชนจิตยังไม่เกิด แต่ปัญญาทวาราวชชนจิตเกิดก่อน และเมื่อ
ดับไปแล้ว ปัญจวิญญาณนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น ทำกิจเห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือ
ลิ้มรส หรือรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย เมื่อปัญจวิญญาณดับไปแล้ว สัมปฏิจฉนจิต
ก็เกิด เมื่อสัมปฏิจฉนจิตดับไปแล้ว สันตிரณจิตก็เกิด เมื่อสันตிரณจิตดับไปแล้ว
โงฐฐัพพนจิตซึ่งเป็นมโนทวาราวชชนจิตก็เกิดก่อนกุศลหรืออกุศล

จะเห็นได้ว่า มโนทวาราวชชนจิตสามารถรู้อารมณ์ได้ทุกอารมณ์ ไม่เว้นเลย
ไม่ว่าจะเกิดในอบายภูมิเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็มีมโนทวาราวชชนจิตเกิดก่อนกุศลจิต
และอกุศลจิตทั้ง ๖ ทวาร ไม่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นรูปพรหม
หรือเกิดเป็นอรุปรหมซึ่งเป็นพรหมที่ไม่มีรูปเลย เป็นผลของอรุปรวจรกุศลจิตทำให้
ปฏิสนธิเป็นอรุปรหมบุคคลในอรุปรหมภูมิก็มีมโนทวาราวชชนจิต แม้ว่าจะไม่มี
การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย
ไม่มีรูปร่างใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะไม่มีรูป ไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย
แต่เมื่อมีใจที่ให้ปฏิสนธิจิตเกิด และจะให้ปณังคจิตโดยตลอดไม่มีวิถีจิตเกิดเลยนั้น
เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่สำหรับจิตที่จะเกิดในอรุปรหมภูมิก็ต้องไม่ใช่จิตประเภท
เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย แต่อกุศลจิตที่เป็นโลภมูลจิต
และโมหมูลจิตยังเกิดได้ เว้นโทสมูลจิตไม่เกิดในอรุปรหมภูมิทั้งอรุปรหมและอรุปรหม
เพราะว่าเป็นภูมิที่ได้บำเพ็ญกุศลถึงขั้นที่ละความยินดีเพลิดเพลินในกามอารมณ์ คือ
รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น จึงไม่มีปัจจัยทำให้โทสมูลจิตเกิด

เมื่อเกิดเป็นอรุปรหมภูมิแล้ว และเป็นปณังคจิต โดยอรุปรวจรวิบากเกิดสืบต่อ
จากอรุปรวจรวิบากจิตที่ทำกิจปฏิสนธิ เมื่ออรุปรวจรวิบากจิตที่ทำกิจปฏิสนธิเป็น

อุปพรหมบุคคลดับไปแล้ว อุปปาวจรวิบากจิตก็เกิดสืบต่อทำภวังคกิจ ดำรงภพชาติ ความเป็นอุปพรหมบุคคล และมโนทวารารวชชนจิตก็เกิดขึ้นเป็นวิถีจิตขณะแรก ก่อนที่จะเป็นกุศลหรืออกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด

เพราะฉะนั้น มโนทวารารวชชนจิต เป็นจิตที่สามารถรู้อารมณ์ได้มากกว่าจิตอื่น ๆ เพราะว่าไม่แว่นเลย แต่โดยสภาพไม่ใช่โสภณจิต เป็นจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ เป็นอเหตุกิริยาจิต ทำกิจเพียง ๒ กิจเท่านั้น คือ อารวชชนกิจทางมโนทวาร และ วัฏฐัพพนกิจทางปัญจทวาร เกิดขึ้นเพียงหนึ่งขณะก่อนที่ชวณวิถีจิตจะเกิด ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีมรรคจิตเป็นอารมณ์ก็ดี มีผลจิตเป็นอารมณ์ก็ดี หรือมีนิพพานเป็นอารมณ์ก็ดี แต่ก็มีโดยฐานะที่ไม่เหมือนอย่างผู้ที่เป็นบัณฑิต แต่เหมือนกับเด็กค่อมเตี้ยที่รับใช้พระราชา เป็นคนที่โง่เขลา คือ ไม่ใช่เป็นโสภณจิต

ในขณะนี้มีมโนทวารารวชชนจิตก็เกิดก่อนกุศลจิตและอกุศลจิตทั้ง ๖ ทวาร ที่จะมีกุศลจิตและอกุศลจิตเกิดโดยไม่มีมโนทวารารวชชนจิตเกิดก่อนนั้น เป็นไปไม่ได้เลย ด้วยเหตุนี้ จิตนี้จึงชื่อว่าชวณปฏิปาทกมนสิการ เพราะว่าเกิดก่อนชวณจิต

ข้อสำคัญให้ทราบว่า ก่อนที่กุศลจิตหรืออกุศลจิตจะเกิด มโนทวารารวชชนจิตต้องเกิดก่อน แล้วแต่ว่าจะเกิดทางปัญจทวาร หรือเกิดทางมโนทวาร

อัญญสาสินี นิกเขปกัณท์ อธิบายนิทเทสอินทริยอคุตตทวารตาทุกะ

ข้อ ๑๓๕๒ มีข้อความที่อธิบายเรื่องของการสังวรและอสังวร ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งก็คือขณะที่เป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิตนั่นเอง เมื่อมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส มีการคิดนึกทางใจ ในชีวิตประจำวัน

ถ้าไม่ทรงแสดงไว้โดยหลายนัย จะทำให้เป็นผู้ที่ประมาท ไม่รู้วาระวันหนึ่ง ๆ เมื่อเห็นแล้วเป็นอสังวรมากกว่าเป็นสังวร เพราะว่าปล่อยไปตามอารมณ์ที่กระทบ ถ้าเป็นอารมณ์ที่ดี ความยินดีพอใจก็เกิด ถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ โทสมูลจิตก็เกิด นี่คือในขณะที่เป็นอสังวร แต่สังวรหรืออสังวรก็ดี ต้องเป็นในขณะที่เป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต

๑๕๘๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

ข้อความใน **อวัฐสาสนิ** มีว่า

สังวรก็ดี อสังวรก็ดี จะมีอยู่ในขณะภวังค์หรือในขณะแห่งอาวัชชนะเป็นต้น
ขณะหนึ่งขณะใดก็ตาม

นี้แสดงให้เห็นถึงทาง ๖ ทวาร ที่ว่า ในขณะที่เป็นภวังค์ไม่ชื่อว่าสังวร
หรืออสังวร ไม่เป็นกุศลไม่เป็นอกุศลในขณะที่กำลังเป็นภวังค์ หรือในขณะ
แห่งอาวัชชนะเป็นต้น

ส่วนในขณะแห่งชวันะ ย่อมเกิดความเป็นผู้ทุศีลบ้าง เป็นผู้พัวพันเพื่อน
หลงลืมสติบ้าง ไม่รู้บ้าง ไม่อดทนบ้าง เกียจคร้านบ้าง ย่อมเป็นอสังวร

นี่คือแต่ละท่านตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน เวลาที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น
ลิ้มรส คิดนึก หลงลืมสติ เป็นอสังวร ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ
เป็นอสังวร ไม่อดทนในวันหนึ่ง ๆ เป็นอสังวร ไม่อดทนในที่นี้ ต้องไม่อดทนต่อสิ่งที่
น่าพอใจที่จะให้เกิดโลภะ และไม่อดทนต่อสิ่งที่ไม่น่าพอใจที่จะเป็นเหตุให้เกิดโทสะ

ในขณะที่เป็นโลภะบ้างเพราะไม่อดทนต่ออารมณ์ที่น่าพอใจ ขณะนั้นก็
เป็นอสังวร ในขณะที่เป็นโทสะบ้างเพราะไม่อดทนต่ออารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ขณะนั้นก็
เป็นอสังวร เกียจคร้านบ้าง มากไหมในวันหนึ่ง ๆ ขยันในทางกุศล แต่ถ้าพูดถึง
ความขยันจริง ๆ ในทางกุศล ก็ต้องในขณะที่กุศลจิตเกิด

เมื่อขณะที่อสังวรนั้นมีอยู่ ย่อมเป็นอันมิได้คุ้มครองทั้งทวาร ทั้งภวังค์
ทั้งวิจิตรมีอาวัชชนะเป็นต้น

การเห็นเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ วิถีจิตเกิดขึ้นตั้งแต่อวิชชชวิตถี ถ้าเป็นทางปัญจทวาร จนถึงโงฐฐัพพนวิตถี ขณะนั้น ถ้าอกุศลจิตเกิดต่อก็เป็นอสังวร ถ้ากุศลจิตเกิดต่อก็เป็นสังวร เปรียบเหมือนอะไร

เปรียบเหมือนประตูในนคร ๔ ด้านที่ไม่ได้ปิดไว้ แม้จะปิดภายในเรือน ชุมประตูและห้องเป็นต้นไว้อย่างดีก็ตาม ถึงกระนั้นก็ย่อมเป็นอันมิได้รักษาคุ้มครอง ทรัพย์สินทั้งหมดในนครทีเดียว เพราะพวกโจรเข้าไปทางประตูนคร ฟังกระทำตามที่ปรารถนาได้ฉันทใด เมื่อความทุกข์เป็นต้นเกิดขึ้นในขณะขณะ เมื่ออสังวรนั้นมีอยู่ก็ย่อมเป็นอันไม่ได้คุ้มครองแม้ทวาร แม้ภวังค์ แม้วิถีจิตมีอวิชชชวิตถีเป็นต้นเหมือนฉันทนั้น

การแสดงอุปมานี้ เพื่อแสดงประการเดียวเท่านั้นว่า เฉพาะชวนจิตเท่านั้นที่เป็นสังวรและอสังวร เพราะฉะนั้น ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องประตูต่าง ๆ ก็ได้ แต่แสดงไว้ให้เห็นว่า แม้ว่าวิถีจิตจะเกิด แต่ชวนจิตเป็นอกุศล ก็ชื่อว่าไม่ได้ปิดประตูนครใหญ่ แต่แม้กระนั้นก็ยังไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องประตูต่าง ๆ เหล่านี้ เพียงแต่ให้ทราบว่ อุปมานี้เพื่อแสดงว่ เฉพาะชวนจิตเท่านั้นที่เป็นสังวรหรืออสังวร

ถ. ในวิถีจิตวิถีหนึ่ง ๆ ต่างกันที่ชวนะ คือ กุศล อกุศล ไข่มุข ปัญจทวารวิชชจิตไม่มีความต่าง อารมณไม่มีความต่าง จักขุวิญญาณไม่มีความต่าง เป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่ที่กุศลอกุศลเกิดนี้ โงฐฐัพพนะมีความต่างไหม

สุ. โงฐฐัพพนะเป็นจิตที่ทักขิโงฐฐัพพนะโดยอนันตรปัจจัย เช่นเดียวกับ สัมปฏิจฉนนะทักขิของสัมปฏิจฉนนะ สันตึรณะทักขิของสันตึรณะ เพียงแต่ว่า โงฐฐัพพนจิตเกิดก่อนชวนะ ตามกาลที่ควรเกิดโดยอนันตรปัจจัย

ถ. แปลว่ แม้กุศลจิตหรืออกุศลจิตจะเกิด โงฐฐัพพนะก็ดวงนั้นเอง ไม่มีความต่าง

สุ. แน่นอน เพราะว่บางวิถี โงฐฐัพพนะเกิด ๒ – ๓ ขณะโดยที่ชวนะไม่เกิด ไม่เปลี่ยนชาติของโงฐฐัพพนจิต

ถ. แม้กิจก็ไม่เปลี่ยน ทุกอย่างไม่เปลี่ยน

ส. ไม่เปลี่ยน

ถ. ไม่มีความต่างเลย ใช่ไหม

ส. เด็กค่อม อย่งไร ๆ ก็เป็นสภาพของเด็กค่อมเตี้ย

ถ. เรื่องสังวร อสังวรนี้ ผมนึกถึงเรื่องของพระปิฎกเถระ ตอนที่สามเถระจะให้ท่านเจริญวิปัสสนา ท่านอุปมาว่า มีจอมปลวกอยู่แห่งหนึ่ง มีช่อง ๖ ช่อง เวลาเหย้าเข้าไปแล้วก็ให้ปิดช่องทั้ง ๕ เสีย เหลือไว้ช่องเดียว และจับเหย้านั้น อุปมานี้จะเทียบได้กับชนวนปฏิบาทกมนสิการหรือเปล่า

ส. นั่นเป็นการอุปมาในการเจริญสติปัฏฐาน ที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏที่ละอารมณ์ ไม่ได้แสดงเรื่องกิจของวิธิจิตแต่ละวิธิ

ถ. เพราะว่าวิปัสสนาญาณจะเกิดทางมโนทวารอย่างเดียว ที่ท่านอุปมาอย่างนั้นที่ปิดทวารทั้ง ๕ คือ ปิดตา หู จมูก ลิ้น กาย เหลือไว้ทางมโนทวารอย่างเดียว หรือว่าปิดทวารใดก็ได้ เหลือไว้ช่องหนึ่ง ทางตาเปิด ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจปิด เป็นอย่างนี้หรือเปล่าที่ว่าปิด

ส. ถ้าเข้าใจโดยพยัญชนะอย่างนี้ ท่านผู้ฟังก็จะหลับตากับอุดหู ใช่ไหม หรืออาจจะอุดจมูก หรือไม่ลิ้มรส ไม่กระทบสัมผัสอะไรเลย แต่ไม่ใช่หมายความว่าอย่างนั้น เป็นแต่เพียงคำอุปมาให้ทราบ ว่า เวลาที่สติเกิด สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ละอย่างทีปรากฏ

ถ. ไม่ได้หมายความว่าให้ปิดตา หู จมูก ลิ้น กาย และไปเปิดทางใจอย่างเดียว ไม่ใช่อย่างนั้น

ส. ไม่มีข้อปฏิบัติอย่างนั้นในพระพุทธศาสนาที่จะให้ปิดตา ปิดหู แต่จะต้องรู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏจนสามารถละความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมได้ เพราะถ้าสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมทางทวารเดียว จะไม่หมดความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรมทางทวารอื่น เช่น ขณะที่แจ้งกำลังปรากฏในวันหนึ่ง ๆ สติไม่ระลึกลักษณะที่แจ้งตั้งแต่เข้ามาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ก็ได้ แต่เวลาที่สติเกิด สติก็ไม่ได้ระลึกอย่างอื่นนอกจากแจ้งที่ปรากฏทางกายก็ได้ นั่นคือขณะที่เริ่ม

ศึกษาลักษณะของปรมัตถธรรม โดยเข้าถึงความหมายที่ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ไม่ใช่เพียงการพูดตาม แต่กำลังศึกษาลักษณะที่จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้นว่า ไม่มีเรา ในแจ้ง ไม่มีวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสิ่งที่แจ้งเลย นอกจากลักษณะของสภาพธรรมนั้นที่กำลังปรากฏ นั่นคือเริ่มระลึกลักษณะของแจ้งในขณะนั้น

ก่อนที่จะเข้าใจว่า ไม่มีเราในแจ้ง ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลในแจ้ง จะต้องอบรมเจริญปัญญาระลึกที่แจ้งจนกระทั่งรู้ว่า แจ้งไม่ใช่ลักษณะที่รู้แจ้ง

ความละเอียดของสภาพธรรม นี่เป็นทวารเดียว แต่ทางตา ถ้าไม่เคยระลึกเลย ก็ยังเห็นเป็นคนไปตลอดชีวิต แม้ว่าจะเริ่มเจริญสติ คือ ระลึกลักษณะของเสียงบ้าง ของคิดนึกในขณะที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยินบ้าง หรือว่าระลึกลักษณะของแจ้งบ้างก็ตาม แต่ถ้าทางตายังไม่ได้ระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตราบใด ตรานั้นไม่มีทางที่จะหมดความสงสัยว่า ปรมัตถธรรมที่เป็นรูปารมณเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาลบความเป็นสัตว์เป็นบุคคลออกจากสิ่งที่ปรากฏทางตาออก โดยการรู้ว่า ตามความเป็นจริงแล้วถ้าเพียงไม่นึกถึงรูปร่างสัญญาณ คน สัตว์ วัตถุใด ๆ ในสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ไม่มีเลย มีแต่สภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบตาเท่านั้น แต่จะต้องอาศัยสติที่ระลึกด้วย

เพราะฉะนั้น จะไปปิดตาและปิดหู และจะให้ปัญญาเจริญขึ้น ให้ชินกับลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ก็ยังจะต้องมีความสงสัยอยู่

การอบรมเจริญปัญญาทั่วเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องสอบทานว่า มีความรู้จริง ๆ ชัดเจน ประจักษ์แจ้ง ละความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ หรือไม่ เพราะว่าเพียงทวารเดียวเป็นเครื่องสอบ ไม่พอ

ถ. ทางมโนทวารก็รับรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

สุ. แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ เช่น ทางตาในขณะนี้จักขุทวาร ต้องมีแน่ ๆ ไม่ใช่มีแต่เฉพาะทางมโนทวาร

ถ. จะหมายความว่าอย่างนี้ได้ไหม คือ ท่านกำหนดรู้ทางมโนทวาร เพราะว่ารูปารมณที่ปรากฏทางจักขุทวารแล้วก็ต้องไปปรากฏทางมโนทวาร

ส. แต่ใครจะรู้อย่างนี้ และใครให้เลือกรู้อย่างนั้น ในเมื่อทางตา จักขุทวารก็มีวิถิจิตเกิด มีจักขุวิญญาณที่กำลังเห็น เวลานี้ทุกคนคิดว่ามีมโนทวาร หรือมีจักขุทวาร ในขณะที่กำลังเห็น

กำลังเห็น เห็นอย่างนี้ อาศัยตา และเห็นสิ่งที่ปรากฏอย่างนี้ เป็นทวารไหน ส่วนมากทุกคนก็รู้ว่าเป็นจักขุทวาร อาศัยตาจึงเห็น หลับตาแล้วไม่เห็น ไม่ได้รู้เลยว่ามโนทวารคันแทรกอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ดูเสมือนว่าการเห็นนี้ไม่ได้ดับไปเลย ไม่มีใครรู้ คิดแต่ว่ามีการเห็น เพราะฉะนั้น จะเลือกได้อย่างไรว่า จะไม่ระลึกลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏทางตา และจะให้ทางใจไปรู้อารมณ์ที่สืบต่อจากทางตา เพราะถ้าทางจักขุทวารวิถิจิตไม่เกิด มโนทวารวิถิจิตจะรู้สี่สัณวณะต่าง ๆ ไม่ได้ ถ้าเสียงไม่กระทบโสตทวาร โสตทวารวิถิจิตไม่เกิด ทางใจจะให้มีเสียงกำลังปรากฏสืบต่อไม่ได้

ถ. ที่ท่านบอกว่าให้ปิดช่องทั้ง ๕ และเหลือไว้ช่องหนึ่ง ก็หมายความว่าแล้วแต่อารมณ์จะปรากฏทางทวารไหน ก็ให้ระลึกรู้ทางทวารนั้น ไม่ใช่หลาย ๆ ทวารพร้อม ๆ กัน

ส. แสดงว่า สติจะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ละทวาร

ถ. และสังวร อสังวร จะเกิดได้ก็ทางมโนทวารเท่านั้น ใช่ไหม

ส. ทางปัญจทวารมีกุศลจิตไหม

ถ. มี แต่หน้าที่ของจิตที่ทำโงฐฐัพพนกิจ คือ มโนทวาราวชชนะ

ส. แต่ไม่ใช่มโนทวารวิถิ เป็นปัญจทวารวิถิ เกิดทางปัญจทวาร

ถ. แต่มโนทวาราวชชนจิตก็มาทำหน้าที่ทางปัญจทวาร เป็นโงฐฐัพพนะ

ส. เมื่อทำโงฐฐัพพนกิจทางปัญจทวาร อารมณ์ที่ปรากฏทางปัญจทวารยังไม่ดับ วิถิจิตทางปัญจทวารยังเกิดต่อไปอยู่ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่มโนทวารวิถิจิต

ถ. แต่ก็เกิดต่อจากมโนทวาราวชชนจิต สังวร อสังวร

ส. กุศลจิตหรืออกุศลจิต ไม่ว่าจะเป็นทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทวาร จะต้องมโนทวารารมณ์จิตเกิดก่อน แม้ทางปัญจทวาร มโนทวารารมณ์จิตก็เกิดก่อนกุศลจิตและอกุศลจิต โดยทำวิภูษุปพนกิจ ไม่ได้ทำอวิชชกิจ นี่เป็นความต่างกันของกิจทางปัญจทวารและทางมโนทวาร แต่จิตนั้นให้ทราบว่าเป็นการรับอารมณ์ได้กว้างขวางมาก ไม่เว้นเลยสักอารมณ์เดียว แต่โดยฐานะของเด็กค่อมเตี้ย ไม่ใช่โดยฐานะของบัณฑิตผู้มีปัญญา

จากชีวิตของพราหมณ์ชรา ๒ คนซึ่งมีอายุถึง ๑๒๐ ปี ใน **อังคุตตรนิกาย ตักนิบาต ขนสูตรที่ ๑** มีพระธรรมที่เป็นประโยชน์ในการที่จะพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการอย่างไรบ้างจึงได้มีข้อความนี้ในพระไตรปิฎก

พราหมณ์ ๒ คนเดินทางชีวิตล่วงกาลผ่านวัยมาจนถึง ๑๒๐ ปี นานไหม จากเด็กที่ละขวบสองขวบ จนกว่าจะถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐ ปี ก็รู้สึกว่ามันนานมาก และต่อไปอีก ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปี ก็นานอีก และยังต่อไปอีกถึง ๘๐ ปี ๙๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๑๐ ปี ๑๒๐ ปี เพราะฉะนั้น พราหมณ์ ๒ คนนี้จะผ่านสุข ผ่านทุกข์ ผ่านความกังวล ผ่านโลภะ โทสะ มามากเพียงไร ที่พราหมณ์ทั้ง ๒ กล่าวว่ามีได้สร้างความคิด มีได้ทำกุศล

ชีวิตจริง ๆ ของบางท่าน ก็คงจะคล้ายคลึงกับชีวิตของพราหมณ์ทั้ง ๒ ท่าน เพราะว่าบางคนก็เกิดมามีชีวิตด้วยโลภะโดยตลอด มีความเห็นแก่ตัวตั้งแต่เด็ก ซึ่งตลอดชีวิตที่เติบโตมาก็คิดถึงแต่เรื่องของตนเอง โดยไม่ได้ทำประโยชน์แก่พี่น้อง หรือญาติมิตรสหาย

ด้วยเหตุว่า ในวันหนึ่ง ๆ เหตุการณ์ของแต่ละบุคคลในแต่ละชีวิตก็ย่อมต่างกันไป บางท่านก็มีภาระในเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว พิจารณาดูวันหนึ่ง ๆ ตั้งแต่เช้าถึงค่ำ ถ้าเต็มไปด้วยเรื่องการทำงานอาชีพ หรือการเลี้ยงชีพ การเลี้ยงครอบครัว คนที่ไม่ได้สะสมกุศลมาจนกระทั่งเป็นพินินสัย กุศลก็ย่อมจะเกิดยากและน้อยมาก เพราะไม่มีเวลาจะเกิด ตั้งแต่เช้าก็ยุ่งวุ่นวายอยู่กับเรื่องของชีวิต เรื่องของภาระหน้าที่ครอบครัว ถ้าไม่สะสมกุศลมาจริง ๆ ในขณะที่พบปะบุคคลอื่น

ในขณะที่ประกอบกิจการงาน หรือในขณะที่ว่าง ก็อาจจะไม่ใช่โอกาสของบุคคล อาจจะเป็นโอกาสของการพักผ่อนร่างกาย หลังจากที่ทำกรากตรำงานมานานแล้ว ด้วยความพอใจ ความยึดมั่นในตัวตนที่จะต้องหาความสุข หาความเพลิดเพลิน

สังเกตดูชีวิตในแต่ละวัน ๆ สำหรับบางท่านอาจจะไม่มีโอกาส หรือว่าไม่มีเวลาที่จะเป็นกุศลเลย

พราหมณ์ชราทั้ง ๒ ท่าน กลุ่มใจเรื่องบ้าน เรื่องครอบครัว ซึ่งก็น่าคิดว่า ไม่ใช่แต่เฉพาะพราหมณ์ชรา ๒ คนนั้นเท่านั้นที่กลุ่มใจเรื่องบ้าน เรื่องครอบครัว หรือว่าเรื่องอื่น ๆ สารพัดเรื่อง เมื่อเกิดมาแล้ว ทุกคนมีเวลาที่จะกลุ่มใจ กังวลใจ ถ้าไม่ใช่เรื่องบ้าน ไม่ใช่เรื่องครอบครัว ก็เป็นเรื่องงาน ไม่พ้นไปได้ใช่ไหม เรื่องปัญหาเศรษฐกิจต่าง ๆ แต่ละวัน ๆ ที่ผ่านเข้ามา เพราะฉะนั้น จึงควรที่จะเป็น อนุสสติให้ระลึกได้ว่า ไม่ใช่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียวที่เคยกลุ่มใจ

ใครก็ตามที่อาจจะมี ความกังวลใจในขณะนี้ ขอให้ทราบ ว่า เคยเป็นมาแล้ว เคยกังวลใจอย่างนี้ในชาติก่อน ๆ ในสังสารวัฏฏ์มาแล้ว ไม่ใช่ว่าไม่เคยเป็นอย่างนี้ แต่ความกลุ่มใจหรือความกังวลใจในชาติก่อน ๆ ก็ผ่านไป ๆ เหมือนกับชาตินี้ ซึ่งความกังวลใจความกลุ่มใจนั้นต้องเปลี่ยนไป จะคงอยู่ต่อไปไม่ได้ และแม้ชาติหน้าก็ต้องเกิด ความกังวลใจ หรือว่าความกลุ่มใจอีก

บางท่านอาจจะมี ความกังวลใจเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ชาติก่อนก็ไม่ได้เป็น โรคอะไรบ้าง และขณะที่กำลังเป็นโรคนั้น ๆ ก็กังวลใจอย่างนี้ เมื่อถึงชาตินี้ก็จะอาจจะเป็นโรคใหม่ หรือเป็นโรคเก่าก็ได้ แต่ความกังวลใจก็เหมือนเดิม เหมือนที่เคยกังวลใจ มาในสังสารวัฏฏ์ และต่อไปในชาติหน้าก็ต้องมีความกังวลใจ กลุ่มใจอย่างนี้อีก

เพราะฉะนั้น ทุกคนคงไม่ลืมสังเวควัตถุ ๘ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ อบายทุกข์ วัฏฏมূলทุกขในอดีตที่ผ่านมาแล้วไม่มีใครสามารถระลึกได้ แต่ก็ไม่ต่างกับ ชาตินี้ วัฏฏมूलทุกขในอนาคตที่จะเกิด ก็ต้องไม่ต่างกับชาตินี้อีก มีบ้านก็ต้องกลุ่มใจ เรื่องบ้านอีก มีร่างกายก็ต้องกลุ่มใจในเรื่องโรคภัยอีก มีหน้าที่การงานก็ต้องเป็นกังวล ห่วงใยเหมือนกับในชาตินี้อีก

๑๕๙๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

เพราะฉะนั้น ขอให้พิจารณาดูความจริงแท้ในปัจจุบันชาติ คือ อาหารปฏิสัมมุททุกข์ การแสวงหารอบในปัจจุบัน ซึ่งการแสวงหาอะไรในปัจจุบัน ที่เป็นการแสวงหารอบ ถ้าไม่ใช่การแสวงหาทุกข์ หรืออาหารของทุกข์ในปัจจุบัน

ทุกคนก้าวเดินไปไม่มีหยุดในสังสารวัฏฏ์ ทุก ๆ ขณะแสวงหาอาหารของทุกข์ ทั้งนั้น ทางตากำลังเห็น แสวงหาทุกข์ในสังสารวัฏฏ์โดยรอบหรือเปล่า ไม่ใช่ชนิดหน้อย แต่ทุกทางที่จะเกิดความยินดีพอใจทางตา ขวนขวายหาโดยรอบจริง ๆ คือ ไม่เว้น ทางหูในขณะที่ได้ยินเสียง มีความพอใจ แสวงหาแล้ว ในขณะที่แสวงหาด้วยความพอใจ คือ แสวงหาทุกข์ แสวงหามูลเหตุของทุกข์โดยรอบในสังสารวัฏฏ์ เพราะว่าไม่เว้นเลย

ทางจมูกได้กลิ่นหอม ๆ กลิ่นดอกไม้ กลิ่นเครื่องหอมต่าง ๆ แสวงหาทุกข์ โดยรอบในสังสารวัฏฏ์ใหม่ ไม่เว้นแม้แต่ทางจมูก ซึ่งไม่มีความจำเป็นเหมือนกับ อาหารที่ต้องบริโภค ไม่มีความจำเป็นเหมือนกับเครื่องนุ่งห่มที่จะต้องใส่ แต่แม้กระนั้น ก็แสวงหาทุกข์โดยรอบ

ทางลิ้นขณะที่ลิ้มรส ทางกายขณะที่กระทบสัมผัส ทางใจที่คิดนึก คิดเรื่องอะไร ขณะนั้นแสวงหาทุกข์โดยรอบใหม่ ตั้งแต่เข้าจนคำ ถ้าไม่รู้ จะพ้นจากสังสารวัฏฏ์ไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะดับกิเลสได้ ก่อนที่อโลภเจตสิกจะเกิดจนกระทั่งมีกำลัง เป็นขณะที่สละความเห็นแก่ตัวจริง ๆ จะต้องรู้ลักษณะของอาหารของทุกข์ สมุทัยของทุกข์ คือ โลภะ ความยินดีพอใจ ซึ่งกำลังแสวงหาโดยรอบจริง ๆ

โลภะเป็นเหตุของทุกข์ฉันใด อโลภะก็เป็นเหตุของสุขฉันนั้น คิดดู เพียงไม่ติดหรือติดน้อยลงจากสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ การขวนขวาย การแสวงหาทุกข์จะน้อยลงไหมในสังสารวัฏฏ์ ถ้าชาตินี้เป็นอย่างนี้ ชาติหน้าต่อไปก็เหมือนๆ อย่างนี้อีก เพราะฉะนั้น สังสารวัฏฏ์จะต้องยืดยาวต่อไปอีกนานเพียงใด ถ้าปัญญายังไม่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ พราหมณวรรคที่ ๑ ชนสูตรที่ ๒ ข้อ ๔๙๒ ข้อความตอนท้าย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ สิ่งของที่นำออกได้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เขา สิ่งของที่ถูกไฟไหม้อยู่ในเรือนนั้นหาเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เขาไม่ ฉันใด เมื่อโลกถูกขราและมรณะแผดเผาแล้ว ฉะนั้นเหมือนกัน บุคคลควรนำเอาออกมาด้วยการให้ทาน สิ่งที่ให้ไปแล้วย่อมเป็นอันบุคคลนำออกมาดีแล้ว ความสํารวมทางกาย ทางวาจา และทางใจในโลกนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่ผู้ที่ละโลกนี้ไป ผู้ซึ่งได้สร้างสมบุญไว้แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่

ทุกคนต้องเดินทางชีวิตต่อไปอีกยาวนานในสังสารวัฏฏ์ จนกว่าจะอบรมเจริญปัญญาถึงขั้นรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งชีวิตข้างหน้าจะสุขทุกข์อย่างไร ย่อมเป็นไปตามกรรม และถ้าทุกคนมีความมั่นใจจริง ๆ มีความเข้าใจจริง ๆ ในเรื่องของกรรม ย่อมไม่ประมาทในการเจริญกุศล เพราะว่าข้อความตอนท้าย พระผู้มีพระภาคตรัสกับพราหมณ์ทั้งสองใน **ชนสูตรที่ ๒** ว่า

สิ่งที่ให้ไปแล้วย่อมเป็นอันบุคคลนำออกมาดีแล้ว ความสํารวมทางกาย ทางวาจา และทางใจในโลกนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่ผู้ที่ละโลกนี้ไป ผู้ซึ่งได้สร้างสมบุญไว้แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่

ทุกท่านเป็นผู้ที่มั่นใจในเรื่องของกุศลกรรมและอกุศลกรรมขึ้นเมื่อได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียดขึ้น ขณะใดที่จิตใครเป็นกุศลก็ขออนุโมทนา ขณะใดที่จิตใครเป็นอกุศล ก็อนุโมทนาไม่ได้ ซึ่งแต่ละบุคคลก็มีขณะที่เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง

การอนุโมทนาก็ต้องอนุโมทนาเฉพาะกาล ๆ คือ เฉพาะในขณะที่เป็นกุศลเท่านั้น ไม่ใช่อนุโมทนาตลอดไปจนกระทั่งถึงอกุศลด้วย

ทุกท่านทราบเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิตใช่ไหม ทุกอย่างที่จะเกิดขึ้น อาจเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน แม้แต่ความตาย เพราะฉะนั้น ไม่ควรรอคอยวันเวลา ที่จะทำกุศล ไม่ว่าจะเป็นวัตถุทาน อภัยทาน ธรรมทาน หรือกุศลอื่น ๆ และกุศลที่ ควรจะง่ายและสะดวก ซึ่งไม่น่าจะต้องคอยกาลเวลาเลย คือ อภัยทาน กุศลอื่นยัง ต้องคอยกาลเวลาใช่ไหม การใส่บาตร การทำบุญ ยังต้องคอยกาลเวลา การเตรียม แต่อภัยทานไม่น่าต้องคอยกาลเวลาเลย ควรจะเป็นกุศลที่ง่าย และสะดวก

แต่สำหรับบางท่านก็ยังรอไว้อีกได้ คือ ชาตินี้ยังไม่ให้อภัย อาจจะเคย ได้ยินบางท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ชาตินี้ยังไม่ให้อภัย แต่คิดดู ชาตินี้จะให้ให้อภัยหรือ ถ้าชาตินี้ยังไม่ให้อภัย ชาตินี้จะให้ให้อภัยได้ไหม รอแล้วใช่ไหม รอไว้ชาตินี้ คิดว่า ชาตินี้ไม่ให้อภัย ดูเสมือนว่าชาตินี้จะให้ให้อภัย แต่ควรรู้ความจริงว่า ถ้าชาตินี้ไม่ให้ อภัย ชาตินี้ก็ไม่ให้อภัยไม่ได้เหมือนกัน ในเมื่อความเป็นบุคคลนี้จบสิ้นลงเฉพาะชาตินี้ เท่านั้น ไม่มีความเป็นบุคคลนี้เหลือไปถึงชาตินี้เลย และจะไปให้อภัยใครที่ไหน ในเมื่อทุกอย่างจบหมดแล้ว เป็นบุคคลใหม่ เรื่องใหม่ พบเหตุการณ์ใหม่ จะให้อภัย ใหม่ ก็เป็นการผลัดไปทุกชาติ ๆ

ขอให้ทราบว่า ทุกชาติจะกระทำเหมือนกับที่ได้เคยกระทำมาแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าต้องการเป็นบุคคลใดในชาตินี้ ต้องทำตั้งแต่ในชาตินี้ เพื่อชาตินี้จะได้เป็นผู้ที่ เหมือนกับที่ได้เคยกระทำมาแล้ว คิดดู สิ่งง่าย ๆ คุณจะง่ายที่สุด ง่ายกว่าอย่างอื่น ยังทำไม่ได้ และจะทำอะไรได้ สิ่งอื่นก็ต้องยากกว่านี้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น กุศลทุกประการควรกระทำในชาตินี้ ไม่ควรรอคอยถึงชาตินี้

อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต มงคลวรรคที่ ๕ สุปุพพัมมสูตร ข้อ ๕๙๕
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ในเวลาเช้า เวลาเช้านั้นก็เป็นเวลาดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ในเวลากลางวัน เวลากลางวันนั้นก็เป็นเวลาดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ในเวลาเย็น เวลาเย็นนั้นก็เป็นเวลาดีของสัตว์เหล่านั้น

สัตว์ทั้งหลายประพฤตีสอบในเวลาใด เวลานั้นเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และเป็นการบูชาดีในพรหมจรรย์บุคคลทั้งหลาย

บุคคลทั้งหลายทำกรรมประกอบด้วยความเจริญแล้ว ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์อันประกอบด้วยความเจริญ ถึงซึ่งความสุข งอกงามในพระพุทธศาสนา เป็นผู้หาโรคมิได้ สำราญกายใจ พร้อมด้วยญาติทั้งมวล ฯ

จบ มงคลวรรคที่ ๕

เข้านี้เป็นเข้าที่ดีใหม่ ไม่ต้องคิดถึงฤกษ์ยามยามดีอะไรทั้งหมด แต่ขึ้นอยู่กับกุศลจิตเกิดขณะใด ในตอนเช้าก็เป็นเข้าดี ในตอนกลางวันก็เป็นกลางวันดี ในตอนเย็นก็เป็นเย็นดี แต่ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด อย่าคิดเพียงเรื่องทานกุศลอย่างเดียวว่าได้กระทำแล้วตอนเช้า ได้กระทำแล้วตอนกลางวัน ได้กระทำแล้วตอนเย็น แต่กาย วาจา และใจด้วยที่จะต้องพิจารณาว่า เข้านี้เป็นเข้าดีหรือเปล่า ทั้งกาย ทั้งวาจา และทั้งใจ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เข้าใจในเรื่องเหตุและผลก็ทราบว่ ฤกษ์ดี เวลาดี มงคลดี ทั้งหมด คือ ขณะจิตที่เป็นกุศล ไม่ว่าจะเป็นขณะใด ทั้งตอนเช้า ตอนกลางวัน ตอนเย็น จริงไหม แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ๔๕ พรรษา มีประโยชน์สำหรับผู้ที่ย่อมรับฟังพระธรรมด้วยความเคารพ คือ เป็นผู้ที่ย่อมประพฤติปฏิบัติตามเป็นการบูชาพระคุณของพระผู้มีพระภาคอย่างสูงสุด ตามข้อความที่ตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายประพฤตีสอบในเวลาใด เวลานั้นเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และเป็นการบูชาดีในพรหมจรรย์บุคคลทั้งหลาย

ไม่ใช่ให้ทำอย่างอื่น แต่ให้ประพฤติธรรม คือ การเจริญกุศล ซึ่งตามความเป็นจริงทุกคนก็ยังมีกิเลสอยู่ เพราะฉะนั้น กุศลแต่ละประการที่ได้ฟัง เป็นการ

เห็นประโยชน์ของกุศลในขั้นของการฟังและในขั้นของการพิจารณา แต่ยากที่จะเกิดได้บ่อย ๆ แต่ก็ยังดีใช่ไหม คือ เมื่อฟังแล้ว พิจารณาในเหตุในผลให้เข้าใจ ก็เป็นการเกื้อกูลปรุงแต่งให้เกิดกุศลในแต่ละประการเพิ่มยิ่งขึ้น แต่ถ้าฟังน้อย พิจารณาน้อย ก็ไม่มีกำลังพอที่จะเป็นสังขารขั้นปรุงแต่งให้กุศลเจริญขึ้นได้

กุศลของแต่ละคนจะเจริญขึ้นได้ต่อเมื่อสติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นการศึกษารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ไม่ใช่เพียงในขั้นของการฟัง หรือในขั้นของการพิจารณาเท่านั้น

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พราหมณวรรคที่ ๑ พราหมณสูตร
ข้อ ๔๙๓ มีข้อความว่า

ครั้งนั้นแล พราหมณ์คนหนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

เป็นกุศลหรือเปล่า แม้แต่ในเรื่องของการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ก็ต้องเป็นกุศลจิตในขณะนั้นด้วย ถ้าขาดความละเอียดจะไม่รู้ว่า ในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล แต่ผู้ที่ละเอียดย่อมรู้ และที่จะรู้ได้คือในขณะที่สติเกิด รู้แม้แต่ความนอบน้อมในการเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ในการปราศรัย และในการนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระองค์ย่อมตรัสว่า ธรรมอันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง ธรรมอันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง ดังนี้ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล ธรรมจึงเป็นคุณชาติอันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูพึงรู้เฉพาะตน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร พราหมณ์ บุคคลผู้กำหนด ฎกราคะครอบงำ มีจิตอันราคะกลุ่มรุมแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนคนอื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อ

เบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โศกเศร้าที่เป็นไปทางใจบ้าง เมื่อละระคะได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนเองเลย ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียนคนอื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งสองฝ่าย ย่อมไม่เสวยทุกข์โศกเศร้าที่เป็นไปทางจิต

ดูกร พราหมณ์ แม้ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล ธรรมย่อมเป็นคุณชาติ อันผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ...

ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดจะไม่รู้เลยว่า ทุกขณะการเคลื่อนไหวของกาย วาจา หรือใจที่คิดนึก เป็นโลกมุลจิต

ท่านผู้ฟังที่หวั่นสุขภาพร่างกาย นั้นจิตอะไร วันหนึ่ง ๆ ตื่นขึ้นมาก็ต้องคิด เรื่องการรักษาสุขภาพ โภคะ ไข้ไหม แต่ทำอย่างไรจึงจะรู้ได้จริง ๆ ว่า ขณะนั้น เป็นโลกมุลจิต เป็นสราคจิต ถ้าสติไม่เกิดขึ้น

ด้วยความหวั่นซึ่งเป็นโลภะ ก็มีการบำรุงรักษาร่างกายด้วยประการต่าง ๆ มีการออกกำลังกาย เคลื่อนไหว เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง ในขณะนั้นโลกมุลจิต หรือเปล่า ก็เป็นโลกมุลจิตอีก

อยากรู้จักโลกมุลจิตใหม่ มีโอกาสที่จะรู้จักแล้ว ขณะไหนก็ได้ที่กำลังออกกำลังกาย บริหารร่างกาย ถ้าสติเกิดจะรู้ได้เลยว่า ขณะนั้นเป็นจิตที่ต้องการการกระทำนั้นจึงเกิดขึ้นเคลื่อนไหวเป็นไปด้วยความยินดี พอใจ ในการเป็นตัวตน

ตราบใดที่ยังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมขณะนั้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โลกมุลจิตอยู่ที่ไหน วันหนึ่ง ๆ หาไม่เจอ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด แต่เมื่อสติปัฏฐานเกิด ทุกขณะการเคลื่อนไหวของกาย วาจา พิสูจน์ได้เลย จิตตามุสสึนาสติปัฏฐาน สราคจิตเกิดอยู่เป็นประจำ

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้โลกมุลจิต ไม่ใช่ขณะอื่น ท่านที่เคยออกกำลังกาย และสติปัฏฐานไม่เคยเกิด ก็ไม่รู้จักโลกมุลจิต แต่เมื่อรู้ว่าขณะนั้น เป็นโลกมุลจิต ก็ยังมีการบริหารร่างกายตามปกติ และสติก็ระลึกลักษณะสภาพของ นามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้นตามปกติตามความเป็นจริง ไม่เปลี่ยน เพราะว่า

เปลี่ยนไม่ได้ จะเอาโลภมูลจิตที่มีความพอใจในความสมบูรณ์ของร่างกายที่จะให้แข็งแรงไปทิ้งที่ไหน ในเมื่อทุกคนบริโภคอาหาร และบริหารร่างกายเพื่อให้แข็งแรงในการดำรงชีวิตอยู่ แต่จะต้องรู้ว่า ขณะใดเป็นกุศลจิต ขณะใดเป็นอกุศลจิต

ขณะที่เป็นทาน ขณะนั้นเป็นกุศล ไม่ว่าจะเป็นวัตถุทาน อภัยทาน หรือธรรมทาน ขณะที่เป็นศีล ขณะนั้นก็เป็นกุศล ไม่ว่าจะเป็นการวิริยอุตสาหะ หรือการช่วยเหลือสงเคราะห์บุคคลอื่น การนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม ในขณะที่ฟังธรรม สนทนาธรรม หรือว่าอบรมจิตใจไม่ให้เป็นอย่างอกุศลจิตมากด้วยโลภะ โทสะ โมหะ หรือในขณะที่สติปัญญาเกิด ขณะนั้นเป็นกุศล

เพราะฉะนั้น ขณะที่บริหารร่างกาย ขณะที่กำลังเคลื่อนไหวกาย วาจาใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เป็นไปในทาน ในศีล ในภาวนา ขณะนั้นเป็นกาลเป็นโอกาสที่จะได้รู้จักโลภมูลจิต ไม่ได้อยู่ไกลตัวเลย ท่านที่ยังบริหารร่างกายอยู่เป็นประจำสติก็เกิดระลึกได้ หรือไม่ว่าในโอกาสไหนก็ได้ทั้งสิ้น ซึ่งจะไม่พ้นจากโลภะ หรืออกุศลจิตที่เป็นโทสะ โมหะ ถ้าในขณะนั้นไม่เป็นกุศลที่เป็นทาน ศีล ภาวนา

และคิดดู โลภะ บุคคลผู้กำหนด ฎกราคะครอบงำ มีจิตอันราคะกลุ่มมรรแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนคนอื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง ย่อมแสวงทุกขโศกโทษที่เป็นไปทางจิตบ้าง เคยพิจารณาไหม ถ้ายัง เคยคิดเบียดเบียนใครบ้างไหม คิดในมุมกลับ ไม่เคยเห็นโลภะ แต่ขอให้คิดว่า ในขณะที่คิดเบียดเบียนคนอื่น ก็ด้วยโลภะ ความรักตัวตนที่เคยยึดถือว่ามีเราหรือเปล่า หรือทุกท่านไม่เคยคิดเบียดเบียนใครเลย

เบียดเบียนมิได้ตั้งแต่เรื่องที่เล็กที่สุด จนกระทั่งถึงเรื่องที่ใหญ่ได้ เบียดเบียนทางกาย คนอ่อนแอแต่ให้เขาทำงานหนัก นั่นเบียดเบียนหรือเปล่า รักใคร ในขณะที่ให้คนอื่นทำงานหนักกว่าตนเองซึ่งมีร่างกายแข็งแรงกว่า

ก็เป็นเรื่องที่จะสังเกตหรือจะรู้จักลักษณะของธรรมจริง ๆ ด้วยสติที่เกิดขึ้นระลึกได้ในขณะนั้นเท่านั้น ไม่ใช่การศึกษาและเข้าใจโทษของอกุศลทางตำรา หรือโดยการฟัง การพิจารณา แต่ต้องเป็นการค่อย ๆ คำนึงกับสภาพลักษณะที่เป็นอกุศลซึ่งไม่ใช่เรา แต่เป็นอกุศลประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย